

ZGODOVINSKE
POVESTI

ZA

MEŠČANSKE ŠOLE.

SESTAVIL

IVAN VRHOVEC,

C. KR. PROFESOR.

I. STOPNJA.

VEZANA KNJIGA STANE 50 kr.

LJUBLJANA 1892.

ZALOŽILI IN TISKALI J. BLASNIK-OVI NASLEDNIKI.

34690, VII A, g;

VII A g
34690

264651948

Predgovor.

Zdi se mi potrebno dati tej knjižici s seboj napot kratek zagovor in — če ta ne bi veljal — uljudno prošnjo za blagohoten pouk.

Opravičevati se mi je zaradi pisave tujih imen. — Imena starega veka sem pisal latinski, oziroma grški ter rabil v nominativu popolno latinsko obliko, v odvisnih sklonih pa sklanjal po slovenskih pravilih. V stavkih, kjer se nominativ ni pokazal, dostavlil sem ga v oklepu. Pri imenih pa, ki so prešla že davno tudi v preprosti narod, sem rabil slovenske oblike.

Latinski pravopis se mi je pri imenih starega veka priporočal iz več uzrokov:

1.) Izvedi učenec tem potem obliko, kakoršno je imelo ime pri dotičnih narodih;

2.) tem potem je doslednost v pisavi doseči še najlože. Ako je pisati »Krez« mesto »Croesus«, »Odisej« mesto »Odysseus«, kaže dosledno pisati tudi »Blihar« mesto »Blücher«, »Šilar« mesto »Schiller« itd., česar pa gotovo ne zahteva niti najgorkejši prijatelj fonetike;

3.) se pišejo povsod lastna imena drugih narodov v pravopisu dotičnega jezika. Ne Francozi, ne Italijani, ne Angleži, ne kak drug narod ne piše n. pr. imen: Goethe, Voltaire, Shakespeare itd. drugače, nego tako. Če pa velja to o modernih imenih, zakaj ne še tem bolj o klasičnih?

4.) bi se delala sila marsikteremu v končnici po slovenskem pravilu prikrojenemu imenu, n. pr. Koder (Kodrus), Grah (Gracchus), Pest (Paestum), Korv (Corvus), Eg (Aegus) in velikemu številu drugih.

Ńaglašati bi se utegnilo vrhu tega še, da bo delalo čitanje latinskih črk učencem ljudskih šol težave. Toda pomisliti je, da je knjiga namenjena takim, ki imajo za seboj že pet razredov ljudskih šol. Ti se pač lahko priuče, ne da bi se preveč obremenili, polagoma še nekoliko črk, ki jih slovenska abeceda nima. Vrstniki teh šestorazrednikov so dospeli mej tem, če so vstopili v gimnazijo ali realko, že v drugi razred. Pri teh je samo po sebi umljivo, da se priučé čitanja latinskih oblik.

Ako bi se pak izrekla večina naših šolnikov za fonetično pisavo, ustregla jim bo druga izdava.

Končno se zahvaljujem še g. kolegi Luki Pintarju za prijazno sodelovanje pri korekturi.

NOVO MESTO l. 1892.

Ivan Vrhovec.

Uvod.

Občna zgodovina pripoveduje najimenitnejše dogodke od najstarejših pa do sedanjih časov.

Da jih lože pregledamo, delimo jih v tri **dobe** ali **veke**:

1. Dogodki **starega veka** segajo od najstarejših časov do l. 476., ko je razpadlo zapadno rimsko cesarstvo.
2. **Srednji vek** se šteje od ondot do odkritja Amerike l. 1492.
3. **Novi vek** pa od odkritja Amerike do najnovejšega časa.

I.

Povesti iz zgodovine starega veka.

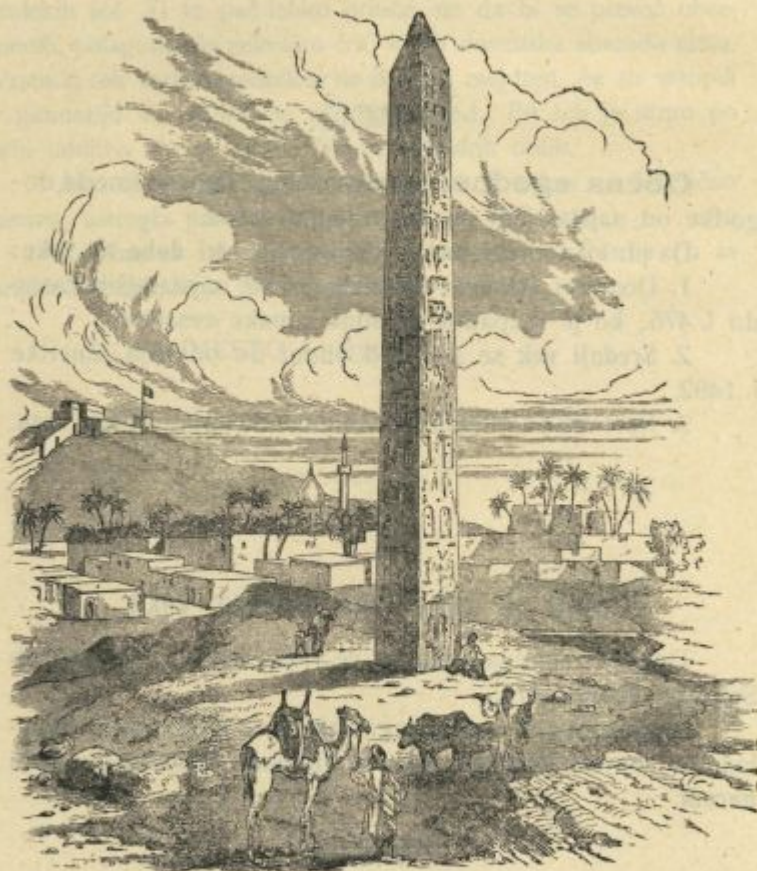
Dogodki starega veka so se vršili samo v deželah ob Sredozemskem morji.

Najimenitnejši narodi tega veka so bili **Egipčani**, **Babylonci** in **Assyrci**, **Perzijani**, **Grki** in **Rimljani**. Pravimo jim **stari narodi**.

I. Egipčani.

Najstarejša država na svetu je nastala v **Egiptu**, kacic 3000 let pred Kristovim rojstvom. Egipet je jako rodovitna, ozka dežela v severni Afriki, po kateri teče reka Nil. Ta se vlije vsako leto čez svoje bregove ter popušča na njih mastnega blata. Najstarše glavno egiptovsko mesto je bilo **Memphis**. Blizo njega so zgradili prvi kralji velikanske grobove, ki jim pravimo **piramide**. Najvišja je skoraj 150 metrov visoka in ravno toliko dolga in široka. 100.000 ljudi jo je

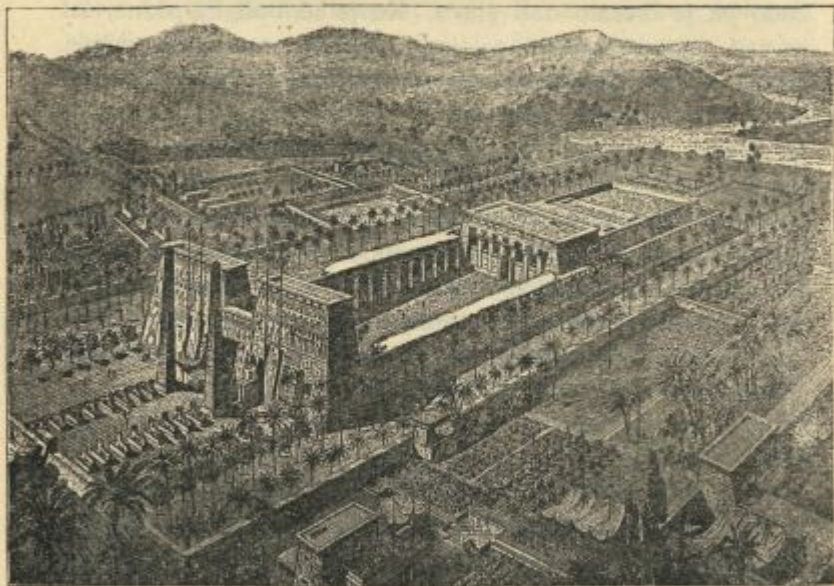
delalo celih 30 let. Še starejša kakor ta piramida je blizu nje ležeča **sfinga**, velikanska, iz jednega samega kamna izsekana žival s človeško glavo. Njen život je skoro 30 *m* dolg, od temena do tal pa meri 24 *m*.

Podoba 1. Obelisk.

Pozneje so postale **Thebe** glavno mesto. Jeden najmočnejših thebanskih kraljev je dal izkopati veliko jezero **Moeris**, v katero so o povodnji lovili vodó, da so jo ob suši napeljavali po polji. Sredi tega jezera je sezidal ravno tist kralj velikansko poslopje, ki je štelo 12 dvorišč in 3000 soban. Djali so mu **labyrinth**. — To je bila najsrečnejša doba egiptovske države.

Okoli l. 1800 pred Kristusom je pridrl vánjo pastirski narod **Hyksov** ter gospodoval tu nad 500 let. O njih času so se preselili v Egipt Jakob in njegovi sinovi. Ko pa so Egipčani izgnali Hykse, jeli so pritiskati tudi Izraelce, da jim v Egiptu ni bilo več shajati. Zato jih je Mozes peljal nazaj v Palestino ali „obljubljeno deželo“. Za Egipt pa je napočila nova, lepa doba, ki je trajala čez 1000 let. Egiptovski kralji, **faraoni** imenovani, so razširili svojo oblast daleč po Aziji in Afriki ter olepšavali Egipt s prekrasnimi in velikanskimi stavbami. Najveličastnejši tempelj se je nahajal blizo Theb, pri sedanji vasi **Karnak**. Vsi njegovi prostori, vse dvorane, vsi hodniki itd. so merili 5 km na okoli. Pot do

Podoba 2. Tempelj v Karnaku.

njega je držala pol kilometra daleč skozi dvojno vrsto sving. Pred vhomom sta stala dva **obeliska**, t. j. štirivoglata iz jednega samega kamna izsekana in kot zvonik visoka stebra. (Glej podobo 1. in 2.) Velikanska tempeljnova vrata so bila blizo 20 m visoka. Kamniti strop največje dvorane je slonel na 134 stebrih; 12 od teh jih je bilo po 20 m visocih in do 3 $\frac{1}{2}$ m po sredi debelih. V stene so bile gosto vsekane

podobe, ki so predstavljale junaška dela egiptovskih kraljev in prigodke iz vsakdanjega življenja. Pravijo jim **hieroglyfi**. Človek se še sedaj ne more prečuditi tem razvalinam. V velikosti stavb se ni mogel meriti z Egipčani noben narod na svetu. Njih stavbe so prebile tisočletja skoro nepoškodovane.

Egiptovskemu kraljestvu je storil konec perzijanski kralj **Kambyses**, ki je pri Peluziji premagal zadnjega kralja **Psammenita** (l. 525.). Potem je poslal po Nilu navzgor poslanca, ki naj bi pozvali Egipčane, da se udajo. Toda ti so planili pri mestu Memphis na njih ladijo, jo razbili, njih same pa posekali. A razdraženi Kambyses je vzel Memphis s silo ter dal za vsacega svojih usmrtiti deset plemenitih Egipčanov; 2000 jih je moralo dati glavo. Ko je uklonil Egipčane, šel je nad zamorske Aethiope, toda v puščavi mu je od vročine, lakote in žeje poginila skoro vsa vojska. Moral se je vrniti ter je ravno prišel nazaj, ko je bila od veselja vsa dežela na nogah. Egipčani so našli namreč novega **apisa**, črnega bika, ki so ga po božje častili. Kambyses je menil, da velja to veselje njegovi nesreči. Razljuten je prebodel apisa, ter grozovito ravnal z Egipčani in njihovimi duhovniki. Ko se je čez tri leta odpravljal domov, ranil se je z mečem ter je za rano umrl. Egipčani so trdili, da so ga njih bogovi kaznovali za prebodenega apisa. Egiptet pa se je moral uklanjati Perzijanom za tém še dve sto let.

II. Assyrci.

Assyrci so bivali v povirji rek **Euphrata** in **Tigrida** (*Tigris*). Njih prvi kralj je bil siloviti **Ninus**. Ko si je podklonil narode daleč na okoli, je sezidal glavno mesto **Ninive**, kateremu ga po velikosti ni bilo jednakega na svetu. Imelo je četverokotno podobo ter bilo obzidano s 30 m visokim in tako debelim ozidjem, da so se po njem vozili lahko trije vozovi vštric. Vrh tega je bilo še utrjeno s 1500 stolpi. Okoli mesta je bilo tri dni hodá.

Ko je dozidal Ninive, je šel z velikansko vojsko na **Baktrijance**. Ti so se mu dolgo ustavljali, naposled pak jih je vendar zmagal. K temu sta največ pripomogla junaštvo

in bistri um **Semiramide** (*Semiramis*), ki jo je vzel pozneje Ninus zató v zakon. Po njegovi smrti je kraljevala ona. Ustanovila je mnogo mest, zgradila velikanskih stavb, palač, cestá, mostov in vodovodov. Potem se je s silno vojsko, mnogo večjo, kakor je bila celó Ninova, podala nad prelepo Indijo. A Indov ni mogla užugati; celó narobe, toliko, da je niso ujeli; rešila se je z jednim delom vojske prav s silo. Zavoljo te neprilike je izgubila pri Assyrcih vso veljavo ter morala prepustiti vladarstvo svojemu sinu.

Poznejši assyrski kralji so živeli sila mehkužno. Največji mehkužnik je bil **Sardanapal**. Živel je popolnoma po žensko ter se celó oblačil kakor ženska. Proti njemu sta se uprla dva njegovih satrapov, kraljevih namestnikov, oblegala Ninive tri leta ter jih tudi zajela. Sardanapal se je s svojimi ženami in vsemi zakladi sam na grmadi sežgal. (606.)

III. Babylonci.

Sedaj se je povzdignilo **babylonsko kraljestvo**, ki je bilo dotlej že mnogo stoletij podložno Assyrcem. Najimenitnejši babylonski kralj je bil **Nebukadnezar**, tisti, ki je odpeljal leta 586. Jude v babylonsko sužnost. Sila stari **Babylon** ob reki Euphratu je prezidal iz nova in ga s stavbami ozaljšal tako, da ga lepšega ni bilo na zemlji. V sila debelo in visoko mestno ozidje je držalo sto krasnih, bronastih vrat. Dolg in čudovito lep most čez Euphrat je vezal staro in novo mesto, ki je bilo prenapolnjeno s krasnimi stavbami. Zraven kraljeve palače je dal sezidati sloveče **viseče vrtove**. Dal je namreč na močne stebre in oboke nasuti prsti tako na debelo, da so rastla v nji lahko največja drevesa. Veliki stroji so iz Euphrata dvigali vodo na te nasade. Ko so cvetela tod drevesa in cvetice, vela je po prostorih pod oboki hladna sapa. Tudi sicer po deželi je dal Nebukadnezar kopati prekope in napeljavati po njih vodo na polje. Bogu Balu na čast pa je sezidal velikansko, osem nadstropij visok stolp.

Po Nebukadnezarjevi smrti je babylonsko kraljestvo pojemalo hitro ter se moralo naposled udati perzijanskemu kralju **Cyru** (*Cyrus*). Z bogatim in razuzdanim Babylonom

je šlo vedno bolj navzdol. Sčasoma se je popolnoma porušil, in trava je prerastla njegove razvaline.

IV. Perzijani.

Perzijansko kraljestvo je ustanovil ravnokar omenjeni Cyrus. **Perzijani** so bili dotlej **Medijanom** podložni. Neko noč se je sanjalo medijanskemu kralju **Astyagu** (*Astyages*), da ga bo sin njegove hčere **Mandane** pahnil s prestola. Da se to ne bi zgodilo, dal jo je Perzijanu Kambysu v zakon, češ, da sin podložnega človeka ne bo nikdar medijanski kralj. Ko se mu je vnovič sanjalo, da bo ta sin, Cyrus, gospodoval vsej Aziji, dal ga je svojemu služabniku **Harpagu**, naj ga usmrti. Toda ta tega ni hotel storiti, ampak oddal je Cyra jednemu svojih pastirjev, naj ga kam odloži. A pastirju se je otroče smililo. Vzel ga je za svojega in ga vzgojil po pastirsko. Ko je bil Cyrus deset let star, so ga izvolili njegovi vrstniki nek pot za kralja pri igri. Vsi so se uklanjali njegovim poveljem, upiral se mu je le sin necega imenitnega Medijana. Cyrus ga je dal zato pretepst. Jokaje je tekel medijanski fantič k svojemu očetu; ta je šel Cyra tožit h kralju Astyagu. Pred kralja pripeljan se je zagovarjal Cyrus neustrašen, češ da se je fantiču prav zgodilo. „Saj veš“, djal je Astyagu, „da se kralja mora slušati“.

Ta srčni odgovor je bil Astyagu jako po godu. Ko pa gleda Cyra pazneje, hoče se mu dozdevati, kakor da bi bil podoben njegovi hčeri Mandani. Pozvedoval je dalje ter izvedel, kako nepokoren je bil njegov služabnik. Razjarjen je dal Harpagovega sina usmrtiti, razkosati ga in postaviti pred očeta za obed. Po obedu pa pokaže Harpagu ostanke njegove ter pase svoje oči na žalosti nesrečnega očeta. Kaj pa početi s Cyrom? Posvetoval se je o tem s svojimi duhovniki, **magi** imenovani. Ti so mu djali, da so se kraljeve sanje že izpolnile, kajti Cyr je že kraljeval. Zato ga je Astyag pustil živeti.

Nesrečni Harpagus pa je kuhal na skrivnem jezo. Komaj je Cyrus dorastel, nahujskal ga je, naj se s Perzijani upre ter prežene Astyaga; pomagal mu bo pri tem po vseh

močeh. Cyrus ga je slušal, zbral veliko vojsko ter premagal in ujel Astyaga pri **Pasargadah** v Perziji. Storil mu pa ni nič žalega, marveč lepo ž njim ravnal do njegove smrti.

Tako so postali Perzijani samostalni ter so gospodovali odslej še Medijanom. A Cyrus s tem ni bil zadovoljen. Zagrabil je najprej svojega soseda, lydijskega kralja **Kroesa** (*Croesus*), ki je slovel zaradi svojega velikega bogastva. Prištevali so ga najsrečnejšim ljudem na svetu, in tudi on sam se je mislil tacega.

K njemu je prišel več let prej, predno ga je napadel Cyrus, nek Grk, **Solon**, ki je slovel zaradi svoje modrosti daleč po svetu. Temu je razkazoval Kroesus ves srečen svoje bogatije ter ga vprašal naposled, kdo da je najsrečnejši človek na svetu. Za gotovo se je nadejal, da bo Solon imenoval njega. A ta mu je odgovoril: „Najsrečnejši je bil Atenec Tellus. Bil je srečen v svoji rodovini, spoštovali so ga someščani, in imel je vsega dovolj, česar je potreboval. Že precèj v letih je pal v zmagovalnem boju za domovino.“ — „In kdo se ti zdi za njim najsrečnejši? vpraša kralj dalje. — „Dva grška mladenča, Kleobis in Biton“, odvrne Solon. „Bila sta brata ter pri narodnih igrah dobila prvo darilo. Nek pot naj bi se bila njuna mati, duhovnica, peljala v svetišče. A ker volov ni bilo doma, upregla sta se sama v voz ter jo peljala v svetišče. Vse ljudstvo ju je slavilo zato. Ganjena poklekne mati pred kipom boginje ter jo prosi, naj dodeli njenima sinovoma, kar je za nju najbolje.“ Za tem sta sinova trudna zaspala ter se ne več izbudila. Nevoljen vsklikne Kroesus: „Ali ceniš mojo srečo tako malo, da me ne primerjaš niti najpreprostejšemu meščanu?“ Toda Solon mu odvrne, da se pred smrtjo ne sme šteti nihče srečnega.

Kroesus je nekaj let za tem britko skusil, kako resnične so bile te besede. Cyrus ga je pri **Sardah** (*Sardes*) leta 549. premagal, ujel ter ga obsodil na smrt na grmadi. Na nji stoječ se spomni Kroesus Solonovih besedi ter vsklikne trikrat: „O Solon, Solon, Solon!“ Ker bi bil Cyrus rad vedel, kaj pomenijo te besede, reče mu stopiti z grmade ter mu jih pojasniti. Kroesus mu pove ves razgovor s So-

Ionom. Cyrus je jel premišljati, se usmilil nesrečnega kralja ter je ravnal ž njim lepo.

A tudi on si ni zapomnil Solonovega nauka. Zapletel se je v veliko vojskà, storil tudi babylonskemu kraljestvu konec ter o tej priliki Judom dovolil vrniti se domov. Naposled je šel na Massagete, kjer pa je storil nesrečno smrt. Kraljica **Tomiris**, tako pripovedujejo, mu je dala neki odsekati glavo, pomočiti jo v meh, napolnjen s človeško krvjo, ter je djala: „Napij se krvi, ki je živ nisi imel nikoli dosti.“ To pa ne more biti res, ker je njegov grob v Perziji ohranjen še do današnjega dné.

Cyrov prvi naslednik, **Kambyses**, je storil egiptovskemu kraljestvu konec, njegov drugi in tretji naslednik pa sta se zapletla v hude vojske z Grki.

V. Grki.

Grki so živeli na jednom najjužnejših evropskih polotokov, ki je dobil po njih ime. Staro grško zemljo so delili v tri dele:

1. V **severno Grecijo**, sestavljeno iz **Epira** in **Thessaliije**, Odtod se je prišlo skozi sotesko thermopylsko (**Thermopylae**).

Podoba 3. Athenski grad.

2. V **Srednjo Grecijo**. Nje najimenitnejše dežele so bile:
a) V **Phokidi (Phocis)** je slovelo mesto **Delphi**, kjer so duhovniki prerokovali prihodnost; b) **Boeotia**, z glavnim mestom **Thebae**, in c) **Attika** s slovečim in prelepim glavnim mestom

Athenae. Sredi Athen je stal na skalnatem hribu grad: akropolis. (Glej podobo 3.)

3. Južna Grecija ali „**Peloponnesus**“. Nje najvažnejše pokrajine so bile: a) **Lakonia**; nje glavno mesto **Sparta** ni bilo obzidano, ker so Spartanci djali: najmočnejše ozidje vsacega mesta so njega neustrašeni meščani; b) v Elidi (**Elis**) je stalo znamenito mesto **Olympia**, kjer so obhajali sloveče olimpijske igre; c) Argolida (**Argolis**); d) Korint (**Corinthus**); ta dežela se je imenovala po bogatem glavnem mestu tako.

Po **Aegejskem** morji so bili okoli Grecije in ob obrežji Male Azije razstavljeni otoki **Euboea**, **Cycladi**, **Kreta**, **Sporadi**, **Rhodus** in **Cyprus**.

1. Vera Grkov.

Sami sebe so Grki zvali **Helene**. Častili so mnogo bogov, o katerih so mislili, da žive nekateri v nebesih, drugi po vodah in v drevju, zopet drugi pa pod zemljo. Najmočnejši med njimi je bil po njihovi veri **Zeus**, gospod nebes in zemlje. Uklanjali so se mu vsi drugi bogovi. Bival je nad oblaki v **Olympu**, odkoder je grmel in metal strele na zemljo. Če je zmajal z glavo, sta se potresla nebo in zemlja. Upodabljali so ga s častitljivo glavo, dolgimi kodrastimi lasmi in lepo brado. V jedni roki je držal žezlo, v drugi strele; pri nogah mu je stal orel. Njegova soproga je bila **Hera**, varuhinja zakonov, njegova hči pa **Pallas Athene**, boginja modrosti, vednosti in umetnosti. Tej so bila v varstvo priporočena mesta, posebno Athene, in ves blagor meščanov. Slikali so jo v bojni opravi s čelado, ščitom in sulico. **Apollo**, bog svetlobe, je delil ljudem darove petja in godbe; zato so ga slikali z liro v rokah. Bil je veščak v vseh lepih vednostih in vodnik devetih **Muz**. Prerokoval je tudi prihodnost. Njegovo najbolj sloveče svetišče in proročišče je stalo v Delphih. Njegovo sestro **Artemido** (**Artemis**) so častili kot boginjo ponočne luči, lova in čistosti. Spremljale so jo **nymph**e ali **vile**. **Ares** je bil bog krvavega boja, **Aphrodit**a boginja lepote, **Hephaistus** bog ognja, **Hermes** pa je prenašal poročila bogov, varoval kupce pa tudi zvijačne tatove.

Ti **olympski bogovi** so se razveseljevali s petjem, godbo in plesom. Jeli so **ambrozijo** in pili **nektar**.

Morju in vodam je gospodoval **Poseidon**; pod zemljo, v **Tartaru**, pa je vladal duše umrlih čmerni **Hádes** s svojo so-progo **Persephono**. Pri njem so bivale **Erinyje**, grde pošasti, ki so se jim zvijale mesto las kače po glavi. Pregarjale so zločince. Vhod v podzemeljsko kraljestvo je čuval triglavati peklenški pes **Cerberus**, ki je pustil pač vsacega v Tartar, nobenega pa ne vun.

Te svoje bogove so Grki častili v svetiščih z molitvami in daritvami, posebno slovesno pa z **narodnimi igrami**. Najglasovitejše so obhajali vsake štiri leta v Olympiji bogu Zenu v čast. Ko je prihajal njih čas, so morali pojenjati mej Grki, ki so se kaj radi ravsali, vsi prepiri in boji. Po vsi Greciji razposlani trobentači so vabili ljudi na veliki shod. Od blizo in daleč jih je pridrlo tisoče in tisoče. Tisti, ki so se hoteli tu skazovati in poganjati za prvo darilo, so morali napraviti najprej ostro skušnjo, da res kaj znajo, za tem pak se posebej pripravljati v posebni šoli za skus. Prve čase so le tekali, pozneje se tudi borili, metali kopja ter se vozili in jezdili. Darilo je bil le priprost oljkin venec; a zmagovalca so čakale največje časti. V škrlat oblečen se je peljal s štirimi belci domu, pred njim so pa šli trobentači ter vso pot klicali njegovo in ime njegovega rojstnega kraja. V Athenah je dobil še velik dar v denarjih ter potem v **prytaneju** na državne stroške obedoval vse dni svojega življenja. V Sparti so ga počastili posebno s tem, da se je smel v vojski bojevati zraven kralja. Zmaga v olympijskih igrah je bila največja sreča, ki je mogla doleteti Grka. Pripovedovali so o očetih, ki so od veselja umrli, ker so zmagali njihovi sinovi.

2. Argonauti.

O najstarejših časih so si pripovedovali Grki mnogo pravljič. Posebno znana je bila ona o Argonautih in o bojih pred Trojo.

V daljni **Kolchidi** (*Colchis*) je hranil barbarski kralj čudovito runo in ga dal varovati groznemu zmaju. Vzeti ga mu in prinesiti na Grško je bila najgorkejša želja vsacega

Grka. Na to nevarno pot je odrinil na velikanski ladiji **Argo** tudi **Jason**. Pridružilo se mu je nad 50 največjih junakov, ki so po dolgi in nevarni vožnji prijadrali do Kolchide. Ondotni kralj je hotel zlato runo prepustiti le po tem, če upreže Jason v plug dva vola, ki sta bruhala ogenj, preorje z njima velik kos polja ter poseje vánj zmajevih zob. Iz teh bodo zrastle železni možje, ki jih ima Jason vse posekati. S pomočjo kraljeve hčere **Medeje**, ki je bila velika čarovnica, so se Jasonu posrečila vsa ta težavna dela. A kralju je bilo žal, in sklenil je Argonaute pokončati, toda ti so še pravočasno ušli ter vzeli tudi Medejo s seboj. Brodili so dolgo po svetu okoli, zajadrali v Donavo ter se po Savi in Ljubljanici pripeljali do Vrhnike, kjer so naložili neki ladijo na ramena, jo prek Krasa nesli v Jadransko morje ter čez več let dospeli srečno domov.

3. Trojanska vojska.

Na obrežji Male Azije je stalo nekdam veliko in sloveče mesto **Troja**, tudi **Ilion** zvano. Gospodoval mu je **Priamus**. Njegov sin **Paris** je na svojem potovanju po Grškem odpeljal spartanskemu kralju **Menelaju** (*Menelaus*) soprogo **Heleno**, najlepšo žensko na svetu. Da bi se za to sramoto znosili nad Trojanci, je sklical **Agamemnon**, Menelajev brat, vse grške junake na noge. Sešli so se v **Aulidi** (*Aulis*); najbolj sloveči med njimi so bili: brzonogi in nepremagljivi **Achilles**, premeteni **Odysseus**, kakor lev pogumni **Aias**, čestitljivi in modri **Nestor** in mnogo drugih. A dolgo jim ni hotel zapihati ugoden veter, kajti nad Agamemnomom se je hudila po njem razžaljena boginja Artemida. Vedeževalec **Kalchas** je prerokoval, da ga preje ne bo ugodnega vetra, dokler kralj ne daruje svoje hčere **Iphigenije**. Ta se je dolgo branil, naposled pa se je moral udati nevoljni in mrmrajoči vojski. Že je zavihnil duhovnik nož nad kraljičino, ko se je Artemida usmili, jo zavije v oblak ter jo zanese v daljno **Taurido** (*Tauris*), da bi ji služila v njenem svetišči za duhovnico. Mesto nje je pustila na altarji košuto, ki so jo Grki darovali.

Takoj je potegnil ugoden veter, in Grki so veseli odjadrali v Malo Azijo, kjer so jeli Trojo oblegati. Hudih in

dolgih bojev so se na obeh straneh udeleževali celo bogovi. Trojanci so čvrsto odbijali napade Grkov. Že je potekalo deseto leto, a še ni kazalo, da se bodo udali Trojanci. Celo narobe; Grke je zadevala nesreča za nesrečo, posebno odkar se je skujal hrabri Achilles, ki ga je bil razšalil Agamemnon. Zastonj so bile vse prošnje, pridobiti ga zopet za boj. Dovolil je le svojemu iskrenemu prijatelju **Patroklu**, da sme obleči njegovo opravo ter se poskusiti s **Hektorjem**, kraljevim sinom in največjim trojanskim junakom. A ta je Patrokla usmrtil ter mu vzel Achillovo opravo. Ta nesreča je premogla razljutenega Achilla zopet do boja. Ker pa je njegovo opravo nosil Hektor, šla je njegova mati **Thetida** (*Thetis*) k bogu Hephaistu, ter mu dala narediti novo opravo, kakoršne še ni imel na sebi noben junak.

Strah in groza je spreletela Trojance, ko so ugledali Achilla zopet na bojišči. Padali so pod njegovim mečem, kakor snopje za ženjicami. Zadel je tudi na Hektorja, ki pa se mu ni upal v bran postaviti, ampak se spustil pred njim v beg. Achilles ga žene trikrat okoli mesta. Ko pa Hektor vidi, da mu ne more uiti, se ustavi in podá ž njim v grozen boj, v katerem ga Achilles ubije. Priveže ga za pete na svoj voz, ga vleče sedemkrat okoli mesta ter vsega zaprašenelega pripelje v grški tabor. Tu je ležal Hektor tak dvanajst dnij, dokler ni prišel necega večera njegov oče Priamus s celim vozom najdražjih stvari ter Achilla na kolenih prosil za sina, da ga pokoplje po trojanski šegi. Achilles se dolgo ni dal preprositi; naposled so ga pa vendar ganile starčkove solze, da je sprejel darila ter nesrečnemu očetu dal sina. — A kmalu za tem je poginil on sam. Razjaril se je namreč nad njim Trojancem prijazni bog Apollo ter ga ustrelil s strelico v peto; samo tu se ga je prijelo namreč orožje. V groznih bolečinah je umrl za rano.

Tako so sčasoma padli na obeh straneh največji junaki. Grki so obupali, da zajemo kdaj Trojo. A premeteni Odysseus je izumel veliko zvijačo. Po njegovem nasvetu so stesali Grki velikanskega konja, v katerega je zlezlo 300 junakov, druga vojska pa je odjadrala in se delala, kakor bi se vračala domu. Pri konju so pustili Grki jednega samega

svojih rojakov, **Sinona** po imenu. Ko pridejo Trojanci v zapuščeni tabor ter najdejo tam konja, pove jim Sinon, da so ga pustili Grki boginji Atheni v čast. Če ga Trojanci uničijo, bo Troje konec, če ga pa spravijo nepoškodovanega v mesto, gospodovali bodo vsej Aziji. Trojanski duhovnik **Laokoon** je sicer to odsvetoval, a kar prilezeta iz morja dve grozni kači, se ovijeta Laokoona in njegovih dveh sinov, ter jih streta. Trojanci so ugibali, da ju je poslala razjarjena boginja Athena. Zato so se požurili konja spraviti v mesto. A ker so bila vrata prenizka, so morali podreti kos mestnega ozidja. Po noči pa je odprl Sinon vrata, skozi ktera so zlezli junaki iz konjevega trebuha; dal pa je še tudi Grkom dogovorjeno znamenje, da so privreli iz svojega skrivališča na morju ter se vsuli v mesto. Iznenadeni Trojanci so se obupno branili, a Grki so jih zmogli ter jim požgali in razsuli mesto.

4. Povesti o Odysseju.

S svojo zvijačo se je Odysseus hudo zameril onim bogovom, ki so bili naklonjeni Troji. Zato so ga trapili na potu domov mnogo let po nepoznanih morjih okoli. Hud vihar ga je z njegovimi tovariši vred zanesel na obrežje **lotofagov**, ki so živeli le ob lotu, ob rastlini, slajši od medu. Kdor jo je pokusil, je pozabil na dom in vrnitev. To se je prigodilo tudi Odyssejevim tovarišem, ki so proti njegovi volji jedli od tega sadu. S silo jih je moral Odysseus zgnati na ladije.

Na daljni vožnji so prijadrili do velicega otoka, na katerem so živeli **kyklopi**, strašni velikani, ki so imeli le po jedno oko v čelu. Ko je Odysseus preiskoval otok, je zašel s svojimi tovariši v kyklopovo jamo, kamor je ta prignal na večer svojo drobnico s paše domov. Popraševal je Grke, ki so iz radovednosti ostali nalašč v jami, kdo so, potem pa je zgrabil dva od njih, ju na ražnji spekel in požrl. Ko je izgnal drugo jutro svojo čredo na pašo, je zaslonil jamo s tako silno skalo, da je Grki nikakor niso mogli odvaliti. Kazalo je, da je sklenil vse Grke požreti. A Odysseus si je znal pomagati. Upijanil je kyklopa z vinom, ki ga je pri-

nesel z ladje s seboj ter iztaknil spečemu in vinjenemu velikanu jedino oko; a usmrtiti ga ni mogel. Pa vendar mu je ušel! Privezati je dal pod trebuh treh skup zvezanih ovac po jednega svojih tovarišev ter jih spečal tako vunkaj.

Po mnogih nevarnostih je došel do otoka velike čarodejke **Circe**. Na ogled poslani Odyssejevi tovariši so srečavali po otoku leve, tigre, leoparda in druge zveri, ki pa so se vedle čisto krotko. Bile so nekdanji ljudje, ki pa jih je Circe spremenila s čarodejsko pijačo v živali. Tudi Odyssejeve oglednike je dobro pogostila; komaj pa so pokusili čarodejsko pijačo, so se spremenili v prašiče. Vrnil se je le eden, ki se je skril v gošči ter se ne vdeležil gostije. Ko je Odysseus čul, kaj se je zgodilo, si je izprosil od boga Herma zdravila proti čarodejstvu ter se podal k Circi, ki ga je pogostila ravno tako. A sila se je prestrašila, ko je videla, da proti njemu ne izda pijača nič. Z mečem v roci jo je prisilil Odysseus, da mu je spremenila tovariše zopet v ljudi.

Prestati mu je bilo še mnogo nevarnosti in nesreč. Mej vožnjo skozi Scyllo in Charybdo je izgubil vse tovariše in celo ladijo. Sam je priplaval do gostoljubnih Phaeakov, ki so ga naposled, potem ko je blodil celih 19 let po svetu okoli, privedli domov na otok Ithako. Za berača preoblečen se je podal Odysseus v svojo palačo, kjer se je njegova zvesta soproga **Penelopa** še vedno nadjala njegovega prihoda. Zato se je upirala vzeti v zakon kterelega koli obilih snubačev, ki so se ji ponujali in se na njene stroške gostili pri nji. Nje sin **Telemachus** je bil še premlad, da bi jih bil mogel odgnati. Po naključji se je pa Odysseus sešel z njim ter se mu dal spoznati. Napadla sta snubače ter jih po hudem boju užugala. Odysseus je živel za tem s svojo rodovino srečen še več let.

5. Sparta in Lykurgus.

Najimenitnejši grški državi ste bili **Sparta** in **Athene**. Špartanci so v starodavnih časih pridrli iz srednje Grecije v Peloponnes ter po hudih bojih zmogli ondotne prebivalce. Tistim, ki so se jim udali naposled drage volje, so pustili

sicer nekaj najslabših zemljišč, a dajati so jim morali od njih davke v poljskih pridelkih. Tem podložnikom so rekali **perioeki**. Onim pa, ki so se udali le sili, so Špartanci vzeli vse ter jih napravili za svoje sužnike, ki so jim morali obdelovati njih polja. Djali so jim **heloti**. Državljanskih pravic pa niso imeli ne ti ne uni.

Špartancem sta kraljevala dva kralja. Ko so sčasoma nastali mej kraljevima rodovinama in ljudstvom hudi razpori, dal je **Lykurgus**, moder mož iz kraljeve rodovine, Špartancem nove postave. Imele so namen, storiti spartansko državo tako močno, da ji ne bo kos nobena druga. To je bilo treba tem bolj, ker je bilo Spartancev malo, podložnikov pa jako veliko. Zato je Lykurgus ustanovil zbor 28 mož, ki so bili najmanj po 60 let stari. Temu zboru so djali **gerúsia**, starešinstvo. Ž njim sta se posvetovala kralja o vseh količkaj imenitnih stvareh. Ti stari in izkušeni možje so tudi določevali, ktere stvari naj se predlagajo **narodnemu zboru**, da jih potrdi. V narodni zbor so zahajali vsi Spartanci, ki so bili že 30 let stari. Odobravali so postave in odločevali o vojski in miru.

Da bi ostali Spartanci vedno čvrsti in se ne vstrašili nobenega sovražnika, je določil Lykurgus natanko, kako se morajo vzgajati. Novorojence so prinašali pred posebno komisijo. Če so se ji zdeli prešibki, velela jih je izpostaviti, dovolj krepke pa je dala starišem nazaj, kjer so ostali do 7. leta. Po sedmem letu so morali iti v šolo, kjer so se s svojimi vrstniki urili v tekanji, borjenji, skakanji in sukanji orožja. Po leti in po zimi so hodili bosi in gologlavi okoli. Spali so na slami in na trsju ter jeli najslabejše jedi, pa še teh malo. Z vsakim letom so jih držali ostreje. Za vsak pregrešek so jih hudo pretepali, ne toliko, da bi jih poboljšali, ampak jih vtrdili. Zavaljo tega so jih vsako leto po enkrat krvavo bičali v svetišči boginje Artemide. Marsikdo je pri tem omedlel in se zgrudil, a zastokal ni.

Skoraj tako so vzgojevali deklice ter jih tudi urili v tekanji in borjenji.

Kadar je Spartanec dovršil osemnajsto leto, izpustili so ga iz šole, a tudi odslej se je moral še do 30. leta v eno

mer vaditi in utrjevati, posebno z lovom. 20 let star je pristopil h kaki omizni družbi, ki je štela po 15 mož, in je tudi v vojski ostajala skupaj. Te družbe so obedovale javno. Vsak družbenik je moral za svojo hrano sam skrbeti. Najimnitnejša vsakdanja jed je bila črna spartanska juha, neka zmes iz krvi, jesiha in soli. Mesa so si smeli le redkokdaj privoščiti.

Kako prava je bila ta vzgoja, pokazalo se je v naslednjih vojskah, s katerimi so dobili Spartanci v kratkem času skoro ves Poloponnes v svojo oblast.

6. Athene in Solon.

Tudi v Athenah so izprva vladali kralji, pozneje pa so se plemenitniki polastili vse oblasti v državi ter ljudstvo hudo pritiskali. Njih sodniki so delali sodbe brez postav in sodili, kakor se je njim zdelo. Zato je jelo ljudstvo mrmrati ter zahtevalo pisanih postav. Plemenitniki so mu izpolnili željo ter naročili **Drakonu**, naj jih spiše. A bile so sila hude. Ljudstvo je djalo, da so s krvjo pisane. Za najmanjši pregrešek je bila zažugana smrt. Tatu, ki je sadje kral, so kaznovale ravno tako, kakor cerkvenega tolovaja ali cestnega ubijalca. Če dolžnik ni mogel dolga plačati, ga je smel upnik celo na tuje prodati. Nevolja je bila od dne do dne hujša in bati se je bilo, da država razpade. Tega jo je rešil modri **Solon**, ki so ga izvolili za **archonta**, to je za najvišjega dostojanstvenika ter mu naročili spisati nove postav.

Solon je najpreje ljudstvo oprostil prevelikih dolgov. Dolžnikom je bilo treba vrniti le tri četrtine dolga, kar pa je bil kdo dolžen državi, se mu je odpustilo vse. Take, ki so zavoljo dolgov postali sužnjiki, so morali upniki dati brez odkupnine iz rok, na tuje prodane pa je odkupila država s svojim denarjem. Odslej je bilo ostro prepovedano, posoditi komu kaj le na njegovo ime.

Nevoljno pa je bilo ljudstvo tudi za to, ker ni imelo v državnih stvareh nobene besede, ampak so jo imeli samo plemenitniki. Da bi naklonil Solon tudi priprostim ljudem državljanskih pravic, razdelil je vse ljudstvo po velikosti zemljišč v štiri razrede. V I. razred je vštel najbogatejše. Več pa ko je kdo imel, več je plačeval davka, imel

pa tudi več pravic. Četrto razredniki so imeli le malo ali nič zemljišč ter so živeli le ob rokodelstvu; ti niso plačevali nič davka, a se tudi niso smeli poganjati za državne službe. Za najvišje dostojanstvenike, **archonte**, so volili in sicer samo za jedno leto, le priletne in izkušene prvorazrednike. Ko so leto doslužili, vstopili so v **areopag**. To je bilo najvišje sodišče; sodilo je ubijalce in morilce ter je skrbelo za to, da so se postave izpolnovale vestno. Vse uradnike je volil **narodni zbor**, ki je vrhu tega še odločeval o miru in vojski in o vseh važnih stvareh. V narodni zbor so smeli zahajati brez razločka bogati in ubogi državljani od 20. leta dalje.

Kakor Lykurg je skrbel tudi Solon za vzgojo mladine. Tudi athenški fantiči so se pridno urili po telovadnicah v vsem, kar more utrditi život, zraven tega pa so se do 18. leta učili tudi brati, pisati, računati, na liro brenkati in peti pesni, ki so slavile junaške prednike. Z 18. letom je prestopil mladi Athenec v višjo šolo ali **gimnazij**, kjer se je dalje vadil v tekanji, skakanji, borjenji in drugih tacih spretnostih. Z 20. letom so ga sprejeli mej odrasle; zahajati je smel v narodni zbor in hoditi na vojsko.

Ko je dal Solon te postave, se je napotil po svetu ter prišel o tej priliki tudi k lydijskemu kralju Kroesu.

7. Perzijanske vojske.

1. Miltiades.

Grki so se razselili sčasoma tudi po Egejskih otokih in po obrežji Male Azije, kjer so ustanovili mnogo bogatih mest. Ko so razširili Perzijani svojo oblast tudi čez Malo Azijo, so se jim uklanjala tudi ondotna grška mesta. A perzijanski jarem je bil težek. Za to so se Grki uprli ter dobili pomoči tudi od svojih grških rojakov v Evropi, posebno od Athencev. A perzijanski kralj **Darius I.** je upor udušil ter sklenil znositi se zlasti nad Athenci. Poslal pa je najprej h Grkom poslanca, ki so zahtevali v znamenje, da se udajo, od njih vode in zemlje. Večina jim jo je dala res, v Athenah in Sparti pak so se spozabili tako, da so jih pometali v vodnjake in prepade, češ, naj si vzemo tam vode in zemlje, kolikor se jim ljubi.

Tako je nastala vojska leta 493. A prvi poskus je Dariju popolnoma spodletel. Čez tri leta je poslal nad Grke novo veliko vojsko, ki je stopila pri **Marathonu** na suho, dober dan hodá od Athen. Prestrašeni Athenci so poslali k Spartancem po pomoči, a ti so se izgovarjali, da po stari postavi ne smejo pred polno luno v boj. Toliko časa pa Athenci niso mogli čakati, dasiravno je štela njih vojska vsega skupaj samo 10.000 mož. Perzijanov pa je bilo desetkrat toliko. Kljub temu jih je zgrabil athenski vojskovodja **Miltiades**. Perzijani so menili, da so Grski ob pamet, ker se jih lotijo s tako malim številom. A vojska se je hitro odločila. Grki so udarili na Perzijane s toliko silo, da so Perzijani po kratkem boju popustili svoj tabor in vse zaklade v njem, se vsuli na ladije ter odjadrali domov. Grkov je padlo le malo, še 200 ne. V večem spomin so vdolbli Athenci pozneje njih imena na deset stebrov, ki so jih postavili na bojišči.

S kakim pogumom in kolikim navdušenjem so se vojskovali Grki, posnemi iz naslednjega. Brat slovečega pesnika **Aeschyla** je zgrabil z desnico bežeč perzijanski čoln. Ko mu jo Perzijani odsekajo, poprime ga z levico in ko mu odsekajo tudi to, zagrizi se še z zobmi vánj, dokler ga Perzijani ne posekajo. In oni Athenec, ki je z bojišča tekel v Athene oznanit zmago, je hitel tako, da je upehan mogel le še vsklikniti: „Veselite se! Zmagali smo!“ — potem pa se je zgrudil mrtev na tla.

2. Themistokles.

A Darius ni hotel odjenjati; pripravljaj se je za novo vojsko, toda prehitela ga je smrt. Kar je njemu spodletelo, sklenil je dovršiti njegov sin **Xerxes**. To so Athenci tudi pričakovali ter se za sprejem Perzijanov pripravljali po navsveh Themistoklejevih na vso moč. Themistokles sicer ni bil učen, a imel je nenavadno bistro glavo. Kako se utegnejo stvari v prihodnje zasukati, je znal presoditi, kakor nihče drug. Nobena stvar mu ni bila pretežavna. Čim težavnejša je bila, tem rajši se jo je lotil.

Prepričan je bil, da se pride Perzijanom le na morji do živega. Toda Athenci so imeli le vojsko za boj na

suhem. Zato je napel vse žile in ni odjenjal prej, dokler niso sklenili stesati si bojnih ladij. Pokazalo se je kmalo, kako prav je ugibal Themistokles.

Deset let po bitki pri Marathonu je drl kralj Xerxes z velikansko vojsko, ki je štela nad poldrugi milijon mož, po suhem proti Grški zemlji, po morji pa je jadralo proti nji 1200 bojnih in 3000 družih ladij, z živežem in vsemi vojskinnimi potrebščinami. Po Themistoklejevem nasvetu so zaprli Grki v thermopylski soteski Perzijanom pot. Tu sem se je postavil spartanski kralj **Leonidas** s peloponneško vojsko, v kateri je bilo pa le 300 Spartancev, neštevilnim Perzijanom nasproti. Vseh Grkov je bilo le kacih 7000, a so le kar goreli ter boja komaj čakali. Ko jim je neki Perzijan djal, da bodo Perzijanov pušice zatemnile solnce, odgovoril mu je neki Spartanec: „Tem bolje, se bomo vsaj v senci bojevali.“ Vnel se je krvav boj, v katerem so Grki pokončali brez števila Perzijanov. Tedaj je izdajalec **Ephialtes** za ostudni denar pokazal Perzijanom ozko stezo čez hribe, po kateri so prišli sovražniki Grkom za hrbet. Ko je Leonidas to videl, odpotlal je iz soteske vse druge ter ostal le s 300 Spartanci. Drage volje je ostalo pri njem še 700 Thespijancev, ki so tudi hoteli biti deležni slavne smrti za domovino. Bili so se kakor levi, dokler se jim niso polomile sulice in skrhalo meči. Kar jih je ostalo še živih, posedli so potem na malem griču po tleh, ter mirno pričakovali smrti. Perzijani so jih do zadnjega posekali. Pozneje so jim postavili Grki na tem kraju spomenik z napisom:

*„Lacedemoncem povej, popotnik, da tukaj ležimo,
Ker je velel takó nam domovine ukaz“.*

Nezadrževani so drli Perzijani proti Athenam. Po bitki pri Thermopylah so Athenci v Delphih poprašali, kako se jim je bojevati na dalje. Proročišče jim je odgovorilo: „Za lesenimi stenami“. Themistokles je Athencem razložil, da proročišče meni ladije, na katerih jedino je zánje rešitev. Toda Athenci se niso upali nánje. Z velikim trudom jih je naposled vendar pregovoril, da so popustili rojstno mesto, naložili svoje žene in otroke na ladje, jih odvedli v Peloponnes, sami pa se pripravili za boj na morji. Prazne Athene so

Perzijani, ki so mej tem pridrli od Thermopyl doli, požgali in razrušili s svetišči vred. Grške ladije, katerih je bilo 380, so se zibale takrat v ozkem zalivu, ki ga je zapiral otok **Salamis**. Ko je počil glas, da Athene goré, je upadlo srce najpogumnejšim. Naudajala jih je le jedna misel, zapustiti nesrečno domovino ter na tujem kje iskati novega domovja. Ko je videl to zviti Themistokles, je poslal do Xerxa poslanca s poročilom, da so se Grki mej seboj sprli ter da nameravajo odjadrtati. Če udari sedaj na nje, gotovo zmaga. Xerxes se je dal res preslepiti ter velel zapreti oba izhoda ob salaminskem otoku. Vnel se je grozovit boj, ki pa se je odločil

Podoba 4. Parthenon.

kmalo. Na svojih malih ladjah so Grki švigali hitro sem ter tja ter razbijali in potapljali okorne in velike perzijske ladje, ki so se v tesnem zalivu gibale le težko. Perzijani so bili pobiti, kakor še nikoli. Xerxes, ki je z obrežja opazoval boj, si je ruval lase, raztrgal obleko ter odjadral, ko je bilo

Podoba 5. Erechtheion.

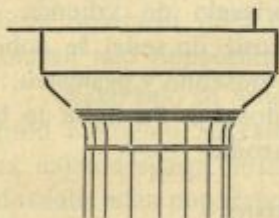
zánj vse izgubljeno, hitro domu v Azijo. Pustil pa je na Grškem svojega svaka **Mardonija** z 250.000 možmi. Naslednje

leto je ta pri **Plataejah** (*Plataeae*) še enkrat zgrabil Grke, ki pa so Perzijane premagali ravno tako slavno. Perzijanska nevarnost je bila za vselej odbita.

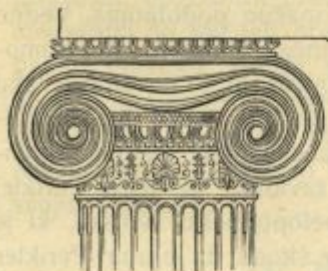
3. Perikles.

Grki so sedaj sklenili oprostiti tudi maloazijanske rojake. Zato so se zavezala vsa primorska mesta in vsi otoki Egejskega morja v veliko zavezo ter so oddali **vodstvo, hegemonijo**, slavnim Athencem, ki so si bili v perzijanskih vojskah pridobili največ slave. V malo letih so se tudi maloazijanski Grki otresli perzijanske oblasti do dobra.

Najiminitnejši mož je bil v Athenah takrat **Perikles**, sin bogatih starišev, ki so ga vzgojili tako skrbno, da je bil pač najizobraženejši človek tedanjega časa. V vseh državnih stvareh je bil nepresežen veščak. Nihče mu ni bil kos, ne kot dršavniku, ne kot vojskovodji, celó pa ne kot izvrstnemu govorniku. O njegovem času je bila pri Grkih ravno

Podoba 6. Dorski kapitel.

Podoba 7. Jonski kapitel.

Podoba 8. Korinski kapitel.

govorniška spretnost v največji časti. Perikles je javno le malo kdaj govoril, a kadar je to storil, je potegnil vse ljudstvo za seboj. Djali so, da so njegove besede vžigale kot blisk in udarjale kot strele.

Ker so Athenci v perzijanskih vojskah sila obogateli, olepšali so po Periklejevih navodih Athene s prekrasnimi stavbami. Najlepše so stale gori na Akropoli, na gradu, kamor je dal napraviti Perikles široke **marmornate stopnice** in krasne **Propyleje**, peterna vrata in vhod v Akropolo. Za njimi se je dvigalo svetišče boginje Athene, **Parthenon** imenovano. V Parthenonu je stala prekrasna, 11 metrov visoka podoba te boginje. Izdelal jo je največji grški podobar **Phidias** iz zlata in slonove kosti. Prekrasno svetišče je bil tudi Erechtheion. Na Akropoli je bilo vse polno podob bogov in ljudi, vse se je lesketalo od marmorja, brona in zlata. Na njenem vznožju pa je stal **Odeon**, poslopje, kjer so se vršili pesniški in godbeni skusi. Bistveni kras grških stavb so bili stebri. Po podstavku, stebelu in glavišči (kapitel) so ločili Grki trojne stebre: dorske, jonske in korintske. Ker se je ravnala po stebrih tudi vsa druga stavba, ločili so tri stavbine sloge: **dorski, jonski in korintski slog**. Grško stavbarstvo je o Periklejevem času pricvelo do vrhunca. V tem ni Grkov dosegel, kaj še le prekosil, do sedaj še noben narod. A tudi v drugih umetnostih, posebno v pesništvu, in v raznih vednostih, so bili Grki nedosežni. **Ta doba je bil najlepši, res zlati čas grškega naroda.**

4. Alcibiades in Sokrates.

Le škoda, da je trajala ta doba tako kratko. Preveliko bogastvo je Grke omehkužilo in popačilo popolnoma. Vedno bolj so ginile mej njimi pogumnost, ljubezen do domovine, poštenost in druge lepe čednosti, ki so jih storile tako slavne. Njihova največja nesreča je bila, da so se jeli vojskovati še sami mej seboj. Spartanci so bili namreč Athenem zavoljo njihove slave kaj zavidni. Še ko je Periklej živel, se je vnela 27 let dolga peloponneška vojska, ki je obe državi oslabila popolnoma. Le škoda, da je umrl Perikles že v drugem letu te nesrečne vojske. Po njegovi smrti so dobili v Athenah vso oblast ljudje, ki jim je bila čast in slava domovine zadnja briga. Jeden najglasovitejših od njih je bil lehkomiselnji **Alcibiades**. Bil je mlad, bogat, jako dobre glave, zraven tega pa tudi sila gizdav in slavohlepen človek

brez vesti. Le jedne pridne ni bilo slišati o njem. Vendar je postal v popačenih Athenah hitro prva oseba. S svojo ljubeznjivostjo je pridobil Athence zase tako, da so radi spregledali vse njegove budalosti, ki jih je uganjal. To, kar je on počenjal, kakor se on oblačil, hodil in govoril, je veljalo v Athenah za jedino pravo. A sčasoma je postalo njegove prevelike lehkomišljenosti tudi Athencem preveč. Sredi peloponneške vojske je moral bežati iz Athen. Bežal je k Spartancem, najhujšim sovražnikom Athencev, nad katerimi se je sklenil hudo znositi. Izdal je Spartancem vse athenske naklepe, ter jim svetoval, naj nahujskajo athenske zaveznike, da odpadejo od njih. To se je Spartancem tudi res posrečilo. Toda naveličali so se Alcibiada tudi oni kmalo. Pribežal je nazaj k Athencem, ki so ga z veseljem sprejeli kljub vsemu, kar jim je storil hudega.

Zdaj se je sicer vojskoval s Spartanci srečno, a pogina svoje domovine ni mogel zadrževati več. Leta 404. so prihruli Spartanci pred Athene, jih zajeli ter se neusmiljeno znašali nad popačenim ljudstvom.

Kako zelo so Athenci zagazili, pokazalo je njih vedenje proti modremu **Sokratu**, ki ga je grško proročišče razglasilo za najmodrejšega moža na Grškem. Sokrates je videl, da bo dovedla silna popačenost njegove rojake neizogibno v pogin. Zato je zbiral okoli sebe prijatelje in učence ter jih učil v priprostih pogovorih prave modrosti in čednosti. A njegovi sovražniki so mu jeli podtikati, da uči nove bogove ter zapeljuje mladino. Kazali so posebno na Alcibiada, s katerim se je Sokrates pečal obilo. Poklicali so ga pred sodišče in ga obsodili na smrt. Moral je piti strup. Prepozno so Athenci spoznali, koliko krivico so storili najpoštenejšemu svojih rojakov.

IV. Macedonci.

1. Philippus II.

Po peloponneški vojski so bili Spartanci prvi mej Grki, toda le za malo časa. Ker so s svojimi zavezniki ravnali pretrdo, so se uprli proti njim **Thebanci**, ki sta jih vodila

Epaminondas in **Pelopidas**, izvrstna moža. S srečnimi vojskami sta uničila Spartance do dobra ter povzdignila Thebe za prvo državo na Grškem. Po njiju smrti pa je bilo tudi thebanske slave naglo konec. Odslej se ni mogla nobena grška država pospeti več do kake veljave. V neprestanih vojskah so se slabile druga drugo ter gladile pot sovražniku, ki je prežal že délj časa na to, kako bi spravili Grke pódse.

Ta nevarni sovražnik je bil **Philippus II.**, kralj Macedoncev, ki so stanovali na severu od Grkov. Philippus II. je poznal slabost in nejednost Grkov iz svoje skušnje, kajti živel je kot zastavljenec delj časa v Thebah ter že takrat sklenil podkloniti si Grke. Ko je prevzel vladarstvo, je uravnal in izuril najprej svojo vojsko po grškem vzgledu, potem pa planil z njo nad grške nasebine, raztrošene po morskem obrežji blizu Macedonije. Vzel je drugo za drugo. Česar ni opravil njegov meč, dognal je mej popačenimi Grki s podkupljevanjem. Imel je navado reči, da z zlatom obložen osel prepleza najvišje mestno ozidje.

V Athenah je živel takrat **Demosthenes**, najbolj sloveč govornik vseh časov, ki pa si je pridobil to imé še le s čudovito pridnostjo. Ko se je oglasil Athencem prvokrat javno, so ga sprejeli z glasnim smehom, kajti valil se mu je jezik, da ni mogel izgovarjati črke *ϝ*, vrhu tega pa je imel še navado, mej govorom v jedno mer z rameni migati. A to ga ni oplašilo. Da ne bi ga mikalo zahajati mej svet, obril si je pol glave, ter obesil nad ramena oster meč, ob kterega se je mej govorniškimi vajami ranil vselej, kader je zamigal z ramenom. Da bi si okrepčal šibki glas, hodil je na morsko obrežje, kjer so valovi najhuje tulili, jemal kamenčke v usta ter prevpjal morsko bučanja. Tako se je izuril za najboljšega govornika.

Demosthenes je jedini spoznal, kako nevaren je Philippus II. Grkom. Zato jih je podžigal z navdušenimi govori proti njemu, toda zastonj. Zaslepljeni Grki niso videli preteče nevarnosti. Naposled so se vendar vzdramili Athenci in Thebanci, a bilo je že prepozno. Pri **Chaeroneji** jih je Philippus zmagal, ter uničil grško svobodo. Vendar je ravnal

ž njimi dobro, posebno, ker je nameraval z grško pomočjo strmoglaviti že do dobra oslabeledo perzijansko kraljestvo. A tega ni dočakal, ker so ga umorili dve leti po bitki pri Chaeroneji († 336). Macedonski prestol je zasedel njegov sin Alexander.

2. Alexander Veliki.

Alexander je imel takrat še le dvajset let. Zgojil ga je veliki grški učenjak **Aristoteles**. Že kot deček je pokazal Alexander velik pogum in nenavadno prebrisanost. Nekoč je kupil njegov oče iskrega konja **Bucephala**, ki se ni dal zajahati nikomur. Alexander pa je spoznal hitro, da se plaši konj le jezdečeve sence. Obrnil ga je proti solncu, skočil nánj ter ga ukrotil. Za vzgled si je izbral Achilla. Pesmi, ki so opevale tega velikega junaka, je imel vedno s seboj ter jih celó ponoči deval pod zglavje, da jih je prebiral takoj, ko se je zbudil.

Razrušiti oslabeledo perzijansko kraljestvo je namerjal tudi on. Dve leti potem, ko je prevzel vladarstvo, je šel preko Hellesponta z neveliko, toda izbrano vojsko na Perzijane. Zadel je ob nje precej na morskem obrežji pri reki **Graniku** (*Granicus*) ter jih popolnoma pobil. Mej bojem je tako burjasto pritiskal na sovražnike, da je pozabil na vso nevarnost. Bil bi poginil, a še o pravem času je prestregel njegov vojskovodja Klitus s svojim mečem smrtni mahljaj, namenjen Alexandru.

Po tej zmagi se mu je udala vsa Mala Azija. Prezi-
moval je v mestu **Gordiju** (*Gordium*), kjer so imeli shranjen umetno zavozljan voz; o tem se je prorokovalo: kdor ga razvozlja, gospodoval bo vsi Aziji. Alexander ga ni razvozljaval, ampak ga kar presekal.

Mej tem je zbral perzijanski kralj Darius III. velikansko vojsko ter počakal Alexandra pri mestu **Issu** (*Issus*). A ta ga je popolnoma premagal, ujel njegovo mater, soprogo, sestro in troje otrok, le Darius sam je ubežal, popustil pa je v taboru svoj voz in vso svojo bojno opravo in neprecenljive zaklade. Za tem se je Alexandru drage volje udala

Phoenicia, Syria, Palaestina in Egipet. V Egiptu je sezidal primorsko mesto **Alexandrijo**, ki oznanja še danes njegovo slavo.

Bežeči Darius mu je ponudil mej tem polovico svojega kraljestva, svojo hčer v zakon in veliko odkupnino za ujete sorodnike, če sklene mir ž njim. Toda Alexander je hotel vsi Aziji gospodovati sam. Leta 351. se je napravil na pot iz Egipta ter zadel na velikansko perzijansko vojsko pri **Gaugamelah** v Mezopotamiji ter jo Dariju vso pobil. Brez upora sta se mu podala **Babylon** in **Susa**. Potem je udaril za Darijem, ki je bežal pred njim v najodležnejše pokrajine svoje države; a na begu ga je umoril njegov satrap **Bessus**, češ, da se prikupi Alexandru. A ta je dal Bessa na križ pribiti, nesrečnega kralja pa slovesno pokopati.

Tako je storil perzijanskemu kraljestvu konec. A odslej se je jel vesti prav po perzijansko ter celo od svojih vojakov zahteval, da ga časté po perzijansko in upogibajo kolena pred njim, kot pred bogovi. Proti Perzijanom se je vedel prijazno, dajal jim najčastnejše službe ter vzel v zakon baktrijansko princezino **Roxano**. Prevelika sreča ga je tako oamila, da je presegala njegova ošabnost vse meje. Ko so ga pri nekem obedu lizuni povzdigovali v deveta nebesa, oporekal je oni Klitus, ki mu je na Graniku rešil življenje, ter čez mero hvalil ranjcega Philippa. Ves divji izdere vinjeni Alexander jednemu stražnikov sulico iz rok ter prebode Klita. Ko pa se je nesreča zgodila, se je britko kesal. Zaprl se je v svoj šotor ter tri dni ni užil ničesar.

Veliko perzijansko kraljestvo pa Alexandru še ni bilo zadosti. Kraljeval bi bil rad vsi Aziji. Zato se je odpravil leta 327. z veliko vojsko v **Indijo**, premagal kralja **Pora** (**Porus**) ter ustanovil tu več mest. Od tod je menil dreti dalje do konca sveta. A tu so se mu vojaki uprli ter niso hoteli dalje. Zastonj je Alexander žugal. Moral se je vrniti; šel je v Suse, kjer se je poročil z Darijevo hčerjo ter praznoval ženitovanje z velikimi svečanostimi. O tej priliki se je poženilo tudi nad 10.000 njegovih Macedoncev z Azijankami.

Odslej se je videlo vsem Aleysandrovim ukrepom, da želi zvariti Azijance in Evropce v jeden narod, ter nobenega razločka delati mej njimi. V ta namen je delil svojim macedonskim vojakom velike milosti ter potrošal zanje milijone in milijone. Mnogi od njih so se n. pr. zadolžili pri perzijskih bogatinih. Da ne bi bilo nejevolje in pravn, poplačal je na jeden dan vse njih dolgove. Najpogumnejšim vojskovodjam je pošiljal zlate krone ter stare doslužene Macedonce odpuščal bogato obdarjene domov.

Kljub temu Alexander svojih rojakov ni mogel obdržati pri dobri volji. Bolelo jih je, da so imeli pri njem zmagani Perzijani takšno ali pa še večjo veljavo, kakor oni, njih zmagalci. Ves razburjen veli Alexander zgrabiti 13 najhujših kričačev ter jih pri tisti priči posekati. Vrhunega jih pa še z ostrimi besedami pokara ter jim očita njih nehvaležnost. Za tem se je zaprl v svoje sobe ter se tri dni ne prikazal na dan. To je pomagalo vsaj za prvi čas, naposled je pak Alexander vendar uvidel, da ga ne bo miru, dokler se ne iznebi največjih sitnežev in jih ne pošlje domov. Bilo jih je nad 10.000. Poslovil se je pri njih najprisrčnejše, kakor oče od svojih otrok, obdaroval jih bogato ter slovesno z njimi praznoval veliko spravo.

To Alexandrovo vedenje pa večini Macedoncev ni bilo po godu; jeli so mrmrati ter se Alexandru postavljati celo po robu. A ta se je iznebil teh sitnežev s tem, da jih je bogato obdarjene poslal nad 10.000 domov. Odslej je živel v bogati Perziji tako nezumno, da je vidno hiral. Lotila se ga je še huda mrzlica, za katero je umrl v Babylonu leta 322, še le 33 let star.

Alexander je bil največji junak in vojskovodja, kar jih je kdaj zemlja nosila. Po pravici se imenuje Veliki. Po njegovi smrti je njegovo velikansko kraljestvo razpadlo v mnogo manjših držav, ktere so spravili polagoma Rimljani vse pod svojo oblast.

VII. Povesti iz rimske zgodovine.

Rimljani so živeli na italiskem polotoku, ki so ga delili v *gorenjo, dolenjo* in *srednjo Italijo*. Razven njih pa je bilo naseljenih po njej še drugih narodov.

1.) V *gorenjo Italijo* so se naselili izza Alp kacic 600 let pred Kristom **Galci**; zato so Rimljani djali njihovi deželi *tostranska Gallia*. Njihovo glavno mesto je bilo **Mediolanum**, sedanji Milan. Sosedje so jim bili na jedno stran **Ligurci**, na drugo pa **Veneti**. Reki **Padus** in **Athesis** ste namakali te deželi.

2.) V *srednji Italiji* so bivali **Etrurci** ali **Tusci**, kaj spretni lončarji in zidarji. Njih sosedje so bili **Umbri**, **Sabinci**, **Samničani**, pa **Latinci**. Najmogočnejši Latinci so bili **Volščani** in **Rimljani**, kojih glavno mesto **Rim (Roma)** je stalo ob **Tiberi**. K najlepšim in najrodovitnejšim deželam ne le srednje ampak vse Italije sploh so šteli **Campanijo** z znamenitimi mesti **Capua**, **Herculaneum** in **Pompei**.

3.) *Dolenji Italiji* so rekali **Velika Grecija**, ker so živeli po nji večinoma grški naselniki. Njihovo najimenitnejše mesto je bilo **Tarent**, ki se je spustilo jedenkrat celo z mogočnimi Rimljani v boj. Zaradi bogastva sta slovela **Sybaris** in **Croton**; pri **Cánnah (Cannae)** v *Apuliji* so pa doživeli Rimljani najhujšo pobitko, ki jih je kdaj zadela.

4.) K *Italiji* so šteli tudi mnogo otokov. Na *Siciliji*, največjem od njih, so živeli skoro zgolj Grki. Njihova najslavnejša mesta so bila **Syracusae**, **Messana** in **Agrigentum**.

1. Kako je nastal Rim?

V starodavnem latinskem mestu **Alba Longa** sta skupno kraljevala brata **Numitor** in **Amulius**. Amulius pa je pregnal Numitorja s prestola ter velel njegova dva vnuka v jerbasu zanesti k **Tiberi**, nju mater **Rheo Silvijo** pa živo pokopati. A fantičema se ni zgodilo nič žalega; došla ju je volkulja, dokler ju ni našel kraljevi pastir **Faustulus**. Vzel je dvojčka s seboj, imenoval jednega **Romulus**, drugzega **Remus** ter ju vzgojil po pastirsko. Po naključji pa ju je spoznal njun stari oče Numitor. Temu sta pomagala pozneje pregnati

Amulija s prestola. V zahvalo za to jima je podaril kos zemljišča na kraju, kjer ju je našel Faustus. S tropom pastirskih tovarišev sta sezidala tu mestece ter prepustila sodbi bogov, po katerem od obeh naj se imenuje. Bogovi so se odločili za Romula. Zato je dobilo ime **Roma**, po naše Rim.

Da bi se hitreje razvijalo, je dovolil Romulus priti vánj, komur se ljubi. Od vseh strani so drli skupaj svobodni ljudje, sužniki, beguni, zločinci in drugi klateži, nič pa ne žensk. Te si je pridobil Romulus z zvijačo. Napovedal je velike slovesnosti v Rimu ter povabil k njim sosede Sabince. Ti so prišli v obilem številu z ženami in hčerami. Mej slovesnostjo pa planejo naenkrat Rimljani na nje ter jih ugrabijo. Zavaljo tega je nastala vojska, kateri so pa storile ugrabljene Sabinke s svojimi prošnjami konec. Sabinci so se preselili v Rim, kjer je njih kralj vladal skupno z Romulom.

Potomce teh prvih Rimljanov so imenovali **patricije**, vse druge, ki so se preselili semkaj še le v poznejših časih, pa **plebejce**. V Rimu so imeli le patriciji kaj besede. Vse so le oni odločevali. Shajali so se v **narodnih zborih**, volili kralje ter sklepali o miru in vojski in drugih imenitnih stvareh. Kraljeve svetovalce, bilo jih je 300, so imenovali **senatorje** ter jih izbrali le iz patricijev.

Ker niso hoteli patriciji plebejcem dati prav nobenih pravic, nakladali jim pa vse tista bremena, ki so jih nosili sami, nastala je mej plebejci vedno večja nevolja in bati se je bilo, da se mlada država razruši. To pa je preprečil šesti rimski kralj **Servius Tullius** s tem, da je združil patricije in plebejce v jedno ljudstvo. Razdelil jih je brez ozira na njihov stan in le po njihovem imetju v **pet razredov** ter dal vsem jednake pravice. Odslej so patriciji in plebejci v **narodnem zboru** skupno sklepali o blaginji rimskega mesta, le imenitnih državnih služeb niso smeli plebejci opravljati tudi odslej še ne.

2. Pričetek republike.

Sedmi rimski kralj **Tarquinius Superbus** je zazširil v srečnih vojskah s sosedi rimsko oblast zeló, a zameril se je Rimljanom s svojo ošabnostjo. Zato so ga leta **509**. pregnali

in osnovali **republiko**. Največ zaslug si je zato pridobil **Junius Brutus**. Namesto kralja so si volili odslej **2 konzula**, toda vselej le za jedno leto. Če je pretila Rimu posebno huda nevarnost, sta konzula odstopila ter oddala svojo oblast **diktatorju**, ki pa je ni smel obdržati delj, ko k večjemu šest mesecev. A pregnani Tarquinius Superbus je napel vse žile, da se povrne zopet na prestol. Pridobil se je v ta namen mnogo mladih patricijev. A prišlo se je tej zaroti še o pravem času na sled. Vánjo sta bila zapletena tudi dva Brutova sinova. Soditi ju je imel lastni oče in obsodil ju je na smrt. S tem si je pridobila nova vlada pri ljudstvu neomejeno zaupanje.

A Tarquinius še ni odjenjal. Nahujskal je na Rimljane etruščanskega kralja **Porseno**. Ta je oblegal Rim ter bi ga bil skoraj skoraj zajel, ko ne bi ga bil rešil **Horatius Cocles**. Vstopil se je pred most, ki je držal čez Tiberu v Rim ter odbijal vso sovražnikovo vojsko tako dolgo, da so vrgli Rimljani za njegovim hrbtom zadnjo mostnico v vodo. Potem je planil v Tiberu ter srečno priplaval k svojcem.

Ker Porsena Rima ni mogel dobiti drugače, sklenil ga je izstradati. Te nevarnosti je rešil Rimljane pogumni mladeneč **Mucius**. Napotil se je po etruščansko preoblečen v sovražnikov tabor ter se pririnil do kraljevega šotora, kjer so izplačevali ravno vojake. Ker je menil, da je najbogatejše opravljeni človek pač kralj, zabodel je kraljevega pisarja mesto kralja. Porsena je grozil Muciju z najhujšimi mukami, če mu ne izda, kdo ga je poslal. A Mucius mu je dokazal, kako malo se boji njegovega groženja. Vtaknil je svojo desnico v žrjavico na ognišči ter jo držal v nji, dokler mu ni odgorela. Porsena je bil ves osupnjen od tolikega poguma; spustil je Mucija brez kazni ter sklenil z Rimljani mir. Mucius pa je dobil zavoljo tega junaštva priimek **Scaevola**, to se pravi **Levičar**.

Iz teh časov so si pripovedovali poznejši Rimljani še nek drug junaški dogodek. Mej tistimi, ki so jih morali dati Porseni kot poroke za mir, je bila tudi rimljanska deklica **Cloelia**. Ta pa je znala sovražnikove straže prekaniti; ušla je skozi nje, preplavala reko Tiberu ter pribežala v Rim. A

Rimljani so jo poslali Porseni nazaj. To junaštvo domoljubne deklice je osupnilo Porseno tako, da je odpustil njo in njene družice ter odšel od Rima.

3. Ljudski tribuni.

A tudi potem ga ni bilo miru. Rimljani so bili v eno mer zapleteni v vojsko zdaj s tem, zdaj z onim sosedom ter morali zavoljo tega zanemarjati svoja polja in svoj obrt. To so posebno britko čutili revni plebejci, ki so zabredli zaradi neprestanih vojsk v velike dolgove. Kdor ni mogel plačati, smel ga je upnik zapreti ali celo prodati na tuje za sužnika. Prigodilo pa se je, da je eden tacihi revežev ušel iz ječe. Bil je star mož, ki je bil v obilih bojih za domovino ranjen že marsikaterokrat. Sestradan, ves bled in raztrgan je pribežal mej ljudstvo ter mu opisoval reve, ki mu jih je bilo prestajati v ječi. Zaradi tolike krivice so bili plebejci vsi na nogah ter žugali, da se izselijo iz Rima. Ker pak so udarili ravno takrat sovražni Volščani na Rim, dali so se pregovoriti in ostali v Rimu. Po prestani nevarnosti pa niso hoteli patriciji nič vedeti o danih obljubah. Zato so se plebejci res preselili na **Sveto goro**, par tisoč korakov od Rima. Nameravali so ustanoviti tu novo mesto. Preplašeni patriciji so poslali k njim **Menenija Agrippa**, ki jih je pomiril s pripovedko o želodcu, proti kateremu so se uprli udje človeškega života, češ da le uživa, ne dela pa nič. Agrippa jim je pravil, da niso hotele noge več hoditi, roke več delati in zobje ne več grizti. Zato je želodec močno oslabel, z njim vred pa tudi ves život. Zdaj so udje spoznali, da jim prihaja vsa moč in čilost le od želodca; nehali so se upirati, ter se lotili vsak svojega dela. — Plebejci so to priliko razumeli ter se vrnili. Toda patriciji so jim morali odpustiti vse dolgove, odkupiti v sužnost prodane, ter jim dovoliti, da si smejo izvoliti pet **tribunov**, ljudskih zastopnikov. Ti so jih branili odslej odiranja patricijev ter preklicali senatove sklepe, če so bili plebejcem v škodo.

Coriolanus. Patriciji so se udali v volitev tribunov le neradi, ter čakali prilike, da jih plebejcem zopet vzamejo. Ko je nastala v Rimu huda lakota, je nakupil senat iz Sicilije

veliko, žita da ga za nizko ceno proda ljudstvu. Tu je navetoval nek ošaben patricij in hud sovražnik plebejcev, **Marcus Coriolanus**, naj ga senat prodaja ceno le pod tem pogojem, če se plebejci odpovedo tribunstvu. Razjarjeni plebejci so ga zato poklicali pred svoje **ljudsko sodišče** na odgovor, kjer so ga obsodili na smrt. Toliko da jim je Coriolanus še utekel. Ubežal je k Volščanom, najhujšim sovražnikom rimskim, jih pregovoril za vojsko ter prišel Rim oblegat. Zbegani Rimljani so poslali k njemu najveljavnejše senatorje in za tem še najodličnejše duhovnike prosit ga, naj odjenja, toda opravili niso nič. V tej hudi stiski se napotijo najimennitnejše gospé, med njimi tudi mati in soproga silnega moža v sovražnikov tabor, da ga pregovore in rešijo domovino. In res se jim je to posrečilo. Solzam svoje matere se Coriolan ni mogel ustavljati. Rekel ji je: „Mati, rešila si Rim, a izgubila si sinú!“ Odjenjal je od obleganja in odpeljal Volščane, ki pa so ga razdraženi kamnali. — Odslej so dobivali plebejci vedno večjo veljavo. V naslednjem času so se s patriciji poganjali za najvišje službe v državi; po hudem in dolgem boju, so jih morali patriciji okoli leta 300 pred Kristom pustiti do vseh.

4. Galci v Rimu.

Galci so iz gorenje Italije pritiskali vedno dalj proti jugu v Etrurijo ter oblegali leta 391. najimennitnejše etrursko mesto Clusium. Clusijanci so prosili Rimljane pomoči; ti so jim poslali pa le tri poslance z naročilom, naj Galcem ukažejo, vrniti se domov. A Galci se za to povelje ne zmenijo. Ko opazijo v jednom naslednjih bojov celo še tudi rimske poslance mej cluzijanskimi vojaki, popuste vsi razburjeni Clusium ter deró z veliko silo nad Rim. Vodil jih je **Brennus**. Nedaleč od Rima, ob potoku **Allia**, so Rimljane pobili ter jih razkropili na vse strani. Tudi iz Rima je bežalo vse, le 80 senatorjev ne, ki so na velikem trgu, **forum romanum**, v praznični obleki in na slonokoščenih stolah pričakovali smrti. Galci so s prva mislili, da so bogovi, tako čestitljivi so bili videti. Ko pak so se prepričali, da so ljudje, posekali so jih vse. Za tem so oblegali **Kapitol (capitolium)**, močno utr-

jeni grad v Rimu, kamor se je v naglici umaknilo kacic 1000 bojnikov. Neko viharno noč je priplezalo že več Galcev po strmih skalah vanj, kar zaženo glasen krik gosi, ki so jih Rimljani redili tu gori boginji Junoni v čast. Rimljani se zdramijo, ter pomečejo Galce čez skalovje. Brennus je oblegal Kapitol še nekoliko mesecev, a ko so mu Rimljani plačali 1000 funtov zlata, se je dal pregovoriti in je odšel s svojo vojsko.

Po odhodu Galcev so se Rimljani sčasoma zopet opomogli ter po hudih bojih spravili vse Italce pod se.

5. Kralj Pyrrhus.

Napósled so se lotili tudi Grkov v dolnji Italiji. Najbogatejše in najmogočnejše grško mesto je bilo tu **Tarent**. Nek pot so razbili Tarenčani prav brez vzroka več rimskih ladij ter vrhu tega zasramovali še rimskega poslanca. Zato so jim Rimljani napovedali vojsko. Sami preslabi najeli so Tarenčani epirskega kralja Pyrrha, ki je prišel s precej veliko vojsko in z 20 sloni, izvežbanimi za vojskovanje. Prvikrat je premagal Rimljane pri **Herakleji**, in sicer ponajveč s svojimi sloni. Tacih velikanskih živalij Rimljani dotlej še niso videli. Splášili so se jim konji ter zbegali vso vojsko.

Pyrrhus je sicer zmagal, a spoznal tudi, da dolgo ne bo užugoval Rimljanov. Zato je poslal svojega prijatelja, in izvrstnega govornika **Cineo (Cineas)** v Rim s ponudbami za mir. Senat je že omahoval, če naj bi jih ne sprejel, kar vstane stari, oslepeli **Appius Claudius** ter pravi: „Škoda, da nisem tudi gluhi. Vsaj bi mi ne bilo treba poslušati pogajanj, ki so za Rim tako sramotna.“ To je pomagalo. Cineas je moral Rim zapustiti ter je pravil Pyrrhu, da se mu je rimski senat zdel samih kraljev.

Vojska se je pričela iznova. Pirrhus je zmagal zopet, a djal je: „Še jedna taka zmaga, pa bo po meni.“ Zato mu je bilo prav povšeč, ko so ga poklicali na pomoč Sicilijanci, ki so jih Karthaginci hudo pritiskali. Tu je sicer zmagoval, a Sicilijanci so ga bili zavoljo njegove samovoljnosti kmalu siti. Zato je ustregel Tarenčanom, ki so ga živo prosili, naj jim pride zopet na pomoč proti Rimljanom. A ti so ga pre-

magali pri **Beneventu** popolnoma. Vrnil se je na Grško, kjer je kmalo po tem umrl. Tarenčani pa so se morali od vseh zapuščeni podati Rimljanom.

Tako je postala vsa Italija rimska.

A dežel nikdar siti Rimljani so se zapletli kmalo po tem v nove vojske. Mikala jih je bogata Sicilija.

6. Punske vojske.

a) Prva punska vojska.

Tudi na Siciliji so živeli večinoma Grki. Njih najmočnejše mesto so bile **Syracusae**, ki bi bile rade spravile vso Sicilijo pod se. A pri tem so bili na potu **Karthaginci**, ki so jih naudajale ravno take želje. Karthaginci so dobili ime po **Karthagini** (*Karthago*), mogočnemu mestu na obrežji severne Afrike. Ustanovili so ga pred davnim časom, še predno je Rim nastal, **Phoeničani**, ki so prihajali na svojih kupčijskih potih daleč po svetu. S trgovino so obogateli Karthaginci močno, razširili svojo oblast po severni Afriki ter segali tudi že po Siciliji. Ko so oblegali mesto Messano, prosili so Messanci Rimljane pomoči.

To pa je bilo Rimljanom ravno prav, kajti želeli so vojske s Karthaginci. A ž njimi se je bilo težko bojevati; bili so najmočnejši pomorski narod tedanjega časa. Rimljani pa se niti niso znali na morju vojskovati, niti niso imeli bojnih ladij. A to jih ni plašilo. Stesali so veliko ladijevje ter Karthagince pri mestu **Mylae** slavno premagali. Potem so poslali konzula **Regula** (*Regulus*) v Afriko, kjer pa so ga Karthaginci užugali in celo ujeli. Pet let niso mogli opraviti Rimljani nič, napósled so pa vendar le ugnali Karthagince, da so jeli prositi miru. Z njih poslanci je šel tudi ujeti **Regulus** v Rim.

Karthaginci so pričakovali, da bo govoril zánje, posebno ker jim je pred odhodom prisegel, da se vrne zopet v sužnost, ako nič ne opravi. A motili so se. Svetoval je, naj Rimljani mirú nikar ne sklenejo, saj se oslabelim Karthagincem ne bo dolgo več mogoče vojskovati. Rimljani so ga poslušali, in **Regulus** se je vrnil svoji prisegi zvest h Kar-

thagincem. Ko so ti izvedeli, kako se je v Rimu proti njim vedel, so ga umorili grozovito.

A vojske še ni bilo tako hitro konec, marveč so se Karthaginci zopet opomogli ter delali Rimljanom več let mnogo škode, posebno od kar jih je vodil **Hamilkar Barkas**. A pri **Aegatskih otokih** so jih leta 241. premagali Rimljani popolnoma. Karthaginci so morali skleniti mir, kakoršnega so Rimljani hoteli, prepustili so jim vso Sicilijo ter plačali velik vojskini davek.

b) Hannibal; druga punska vojska (218—201 pred Kristom).

Za izgubljeno Sicilijo je odškodoval Hamilkar narkas svoje rojake z bogato Hispanijo. V to vojsko je vzel s seboj tudi 9letnega sina **Hannibala**. Ta mu je slovesno prisegel da Rimljanov ne bo jenjal nikoli sovražiti in nikoli ne sklenil miru ž njimi. V ta namen je Hannibal krepil neprestano svoj život, prenašal rad mraz in vročino, žejo in lakoto, nosil se kot najpriprostejši vojak ter hodil prvi v boj, zadnji iz njega. Ne kot pešču, ne kot konjiku mu ni bil nihče kos. 28 let star je prevzel poveljstvo. Dotlej so Karthaginci dobili že vso Hispanijo do reke Ibera; upiralo se jim je le mesto **Sagunt**, grška naselbina, ki se je podala pod rimsko varstvo. A ravno zavoljo tega jo je Hannibal zgrabil in razsul. Razžaljeni Rimljani so zahtevali od Karthagincev, naj jim izroče Hannibala, ker se pa ti za to niso zmenili, napovedali so jim Rimljani vojsko.

Zdaj je zbral Hannibal veliko vojsko, vzel s seboj 37 slonov ter udaril po zimi čez Pyreneje in zasnežene Alpe proti Italiji. Na tem nepopisljivo težavnem poti mu je poginilo nad pol vojske in skoro vsi sloni. Rimljani so bili vsi zbegani. Hannibal jim je razkropil vojsko za vojsko (ob **Ticinu**, **Trebiji** in **Trazimenskem** jezeru). Nadaljnih velikih nesreč je obvaroval Rimljane previdni **Quintus Fabius**, ki je bil sicer Hannibalu z vojsko vedno za petami, a se mu vselej umaknil, kadar ga je hotel zgrabiti. S takim cencanjem je nek pot zvalil Karthagince v neki tesni dolini celo v prav veliko nevarnost, iz ktere se je od vseh strani oklenjeni Hannibal rešil le z zvijačo. Navezati je dal po noči

svojim volom slamo mej roge ter jo zažgati. Preplašena živina je zdvijala na vse strani ter napravila v rimski vojski veliko zmešnjavo. Ker Rimljani niso vedeli, kaj to pomeni, so se umaknili nazaj ter odprli Hannibalumu pot iz soteske. Zavaljo njegovega neodločnega vojskovanja so nevoljni Rimljani prideli Fabiju priimek **Cunctator**, to je: Cencavec.

A kako prav je vodil rimsko vojsko, se je pokazalo naslednje leto. Konzul **Terentius Varro** ni mogel pričakati trenutka, da se poskusi s Hannibalom, dasiravno mu je drugi konzul **Aemilius Paullus**, odsvetoval to odločno. V bitki pri **Cannah** (*Cannae*), je obležala skoro vsa rimska vojska, mej njo tudi **Aemilius Paullus**, ki bi se bil sicer lahko rešil, in nad 80 senatorjev. Najhujše pa je bilo, da so odpadli zdaj od Rimljanov vsi podložniki v dolnji Italiji. Videti je bilo, da bo Rimljanov konec.

A rešila jih je njih vstrajnost in velika ljubezen do domovine. Senat je poslal pred mestna vrata konjike, ki so prestregali begunce, da niso raznašali po mestu novic o grozni nesreči. Jokajočim ženskam je prepovedal kazati se na ulicah ter je okrajšal žalovanje za umrlimi. Nato je oborožil vse, kar je le moglo orožje nositi, ter uvrstil v vojsko celo več tisoč sužnikov. Tako okrepčani so Rimljani zopet mogli poslati vojske proti Karthagincem v Italiji. Siciliji in celo v Hispaniji. Italski odpadniki so se prestrašili ter se iznova zavezali z Rimljani. Hannibal se skoraj ganiti ni mogel. Ko so mu poslali Karthaginci brata **Hasdrubala** iz Hispanije, prestregli so ga Rimljani v gorenji Italiji ter poslali njegovo glavo Hannibalumu. Hannibal je ostal sicer še več let v Italiji, a ni dosti upal, da bo vojsko srečno končal.

Slaba se je godila Karthagincem tudi v Hispaniji. Od tod jih je pregnal mladi **Publius Cornelius Scipio** ter udaril za njimi v Afriko. Preplašeni Karthaginci so poklicali zdaj Hannibala iz Italije, a pri **Zami** ga je Scipio premagal ter prisilil Karthagince k trdemu miru. Oddati so morali razen desetih vse bojne ladije, plačati velikanski davek ter niso smeli pričeti brez volje Rimljanov nobene vojske. Za svoje zmage je dobil Scipio častni priimek **Afrikanec** (*Africanus*). Hannibal je ubežal na tuje, a Rimljani so mu bili vedno za petami.

Zastrupil se je naposled sam, da ne bi dobili Rimljani živega v pest.

c) Scipio Mlajši. Tretja punska vojska (149—146. l.).

S trgovstvom so se Karthaginci kmalo zopet opomogli, kar je Rimljane zelo peklo. Sicer Karthagina zanje ni bila več nevarna, kljub temu jih je hujskal stari **Cato** zmerom za njo. Zato so Rimljani iskali prilike za vojsko ter radi videli, da je **numidski** kralj **Massinissa** Karthagince v jedno mer napadal in jim delal škodo. Karthaginci bi bili radi udarili nánj a brez volje Rimljanov niso smeli pričeti vojske. Vse njihove pritožbe so bile zastoj. Naposled jih je potrpežljivost minula in pomagali so si sami.

To pa so Rimljani ravno želeli ter napovedali Karthagincem vojsko. Ti so prepozno spoznali, da so se prenaglili, Zato so bili sedaj pripravljeni storiti vse, kar so zahtevali Rimljani od njih. Oddali so jim vse orožje, ladje in druge vojskine priprave. A na to jim ukažejo zvijačni Rimljani, naj se izselijo nekoliko ur proč od obrežja, kajti Karthagina se mora razdjati. To je bilo preveč! Obupani Karthaginci so sklenili biti se do zadnje kapljice krvi. S čudovito vstrajnostjo so si kovali orožje noč in dan; podirali so hiše, da so dobivali lesa za ladije; ženske so si strigle lase ter sukale vrvi iz njih. Rimljani so bili v velikih zadregah. Tu so si izvolili za poveljnika mladega **Publija Cornelija Scipijona**, ki ga je bil posinil stric Scipio Africanus. Vnela se je huda vojska; na obeh straneh so se vojskovali z isto grozovitostjo. Šele čez tri leta je Scipio Karthagino užugal ter jo dal do tal podreti. Blizo pol milijona Karthagincev je storilo nesrečno smrt. V priznanje za to so dali Rimljani Scipijonu priimek **Afrikanec Mlajši** (*Scipio Africanus minor*).

7. Tiberus in Gaius Gracchus.

Srečne vojske s Karthaginci in drugimi narodi so nakopičile v Rimu velikansko bogastvo, ki so ga bili pa deležni le nekateri, le taki, ki so opravljali najimenoitnejše državne službe. Imenovali so jih **optimates**, t. j. plemenitaže. Priprosti ljudje, ki so največ pripomogli k slavnim zmagam,

niso imeli od njih nikacega dobička. Plemenitaži so si po krivici prilastovali obila državna zemljišča v Italiji ter jih obdelovali z nakupljenimi sužniki. Nekateri so imeli po več tisoč sužnikov. S takimi veleposestniki se mali kmetje niso mogli skušati ter ne tako ceno prodajati svojih poljskih pridelkov. Obubožali so, prodajali plemenitažem svoja zemljišča ter se preseljevali v Rim, kjer so živeli kot rokodelci in dninarji. Tako so se nahajali v Rimu polagoma sami veliki bogataši in sami reveži.

Da za daljo to ne more tako ostati, je spoznal **Tiberius Gracchus** mlad mož iz imenitne optimatske rodovine. Ko so ga leta 133. izvolili za ljudskega tribuna, je nasvetoval v ljudskem zboru, da ne imej nihče več, ko največ 1000 oralov državne zemlje. Če se je je kdo polastil več, daj jo državi nazaj. Ta jo razdeli med uboge državljanje. Bogatini so bili silno razdraženi, posebno ko je Tiberius za tem še celo nasvetoval, naj se dá revnim državljanom po vrhu še denarja, da si omislijo za gospodarstvo potrebne živine in družih priprav; napadli so Tiberija v zbornici ter pobili njega in nad 300 njegovih prijateljev.

Ta nesrečni konec pa ni preplašil njegovega mlajšega brata **Gaja Graccha**. Deset let za tem je nasvetoval jednake postave, a storil z mnogimi svojih prijateljev jednako žalostno smrt.

8. Marius in Sulla.

Pozneje so prijatelji ubožnega ljudstva stavili še večkrat jednake nasvete, toda optimati so jih zatrli s silo. Zato je moralo priti mej ljudstvom in gospodo prej ali slej do krvavih bojev. Dolgo prikrivano sovraštvo je počilo na dan, ko sta se spopadla Marius in Sulla. Sulla je bil glava in vodnik optimatov, z Marijem pa je držalo priprosto ljudstvo. **Marius** je bil kmetskega rodu pa si je pridobil v hudih vojskah prečastno imé in dosegel najvišje službe. A Sulli ni bil kos. Bežati je moral iz Rima, kjer je Sulla uravnal vse po svojem potem pa odšel z vojsko na necega nevarnega sovražnika v Mali Aziji.

Zdaj je Marij hitro zbral veliko italske sodrge ter pridrl ž njo nad Rim, kjer je grozovito razsajal med gospodo in Sullovimi prijatelji. V petih dneh in nočeh jih je dal poklat na tisoče, njih premoženje pa pograbititi. Divjal je tako, da je v tej razburjenosti umrl. Njegovi prijatelji pa so razsajali še dalje. — Čez tri leta je Sulla končal vojsko v Mali Aziji ter se vrnil v Rim. Klanje se je pričelo vnovič. Razloček je bil le ta, da se je streglo zdaj po glavah in premoženji Marijevih prijateljev. Poginilo je nad 40 senatorjev in 1600 vitezov, ljudstvu pa je vzel Sulla skoro vso veljavo ter spremenil državno upravo tako, da so imeli vso moč le plemenitaži v rokah.

9. Pompeius in Caesar.

A s silo napravljeni mir ni trajal dolgo. Od leta do leta je bilo vidneje, da rimsko ljudstvo ne zna več vladati samega sebe, in pa, da bo prej ali slej potegnil jeden sam človek vso oblast v državi na se ter se Rimljanom naredil za samovladarja. In res! Ne dolgo po tem so se zavezali v ta namen trije najjimenitnejši možje v trojico, ki se je zvala **triumvirat**. Vsak od teh se je lahko skliceval na kaj posebnega. **Pompeius** si je pridobil v Sullovih četah in še pozneje po njegovi smrti toliko vojskine slave, da so ga že tadajniki imenovali »Velikega«; **Crassus** je bil neizmerno bogat, **Caesar** pa duhovit, da mu ga ni bilo para. Pravili so, da je ob jednom lahko bral, pisal in se razgovarjal; ob jednom je po sedem pisem narekoval. — Ti trije mogočniki so dognali, kar so hoteli. Caesar se je napravil 59. leta pred Kristom za konzula, potem pa šel v Gallijo, ki si jo je podklonil čudovito hitro ter z vojskino slavo zatemnel celo Pompeja. Ta je ostal v Rimu ter se menil polastiti prej ali slej vse oblasti v državi, Crassus pa je odšel z vojsko na mogočne Parte v Aziji. A ti so ga ujeli in nenasitnemu možu vlili raztopljenega zlata v usta.

Caesarjeva sreča v Galiji je delala Pompeju v Rimu veliko skrb. Da bi Caesarja izpodrinil, pregovoril je plemenitnike, da so ukazali razpustiti udano mu vojsko. Caesar je takoj

spoznal, kam to meri ter prilomastil s svojo vojsko v Italijo. Tega se Pompeius in optimati niso nadjali. Za boj nepripravljeni so bežali s Pompejem v Grecijo. Caesar se je polastil najprej Rima in Italije ter jo udaril za tem v Grecijo, kjer je zmagal leta 48. pri **Pharsalu** rimske plemenitaže popolnoma.

Pompeius je bežal k egiptovskemu kralju, ki pa se je želel mogočnemu Caesarju prikupiti ter dal Pompeja za to umoriti.

Caesar je dosegel, kar je želel. Postal je **samovladar** ter si pridela naslov »imperator«. Novi senat ga je obsipal z najimunitnejšimi službami ter ga naredil za diktatorja za vse življenje. Vladal je milo, odpustil svojim najhujšim sovražnikom ter občeval z ljudstvom tako ljubeznivo in ga obsipal z darovi tako, da je bilo vse zamaknjeno vanj. Nameurovalo ga je narediti za kralja. Zavoljo tega pak so ga sovražili prijatelji prejšnjih republikanskih razmer še tem bolj, posebno pa Marcus Brutus in Gajus Cassius. Zarotili so se proti njemu ter ga leta 44. pred Kristom umorili v senatorski zbornici.

10. Octavianus Augustus.

Po Caesarjevi smrti so optimati obnovili republikansko vlado, a le za malo časa. Zavezali so se proti njej zopet trije možje: **Octavianus**, nečak in dedič Caesarjev, **Antonius** in **Lepidus**. To je bil **drugi triumvirat**. Neusmiljeno so morili ti trije mogočniki republikance ter se lastili njihovega imetja. Zadnjo republikansko vojsko so premagali pri **Philippih** v Macedoniji ter razdelili rimsko državo med seboj (leta 42. pred Kristom).

A kmalu za tem so obrnili orožje drug proti drugemu. Najprej je prisilil Octavianus Lepida, da mu je odstopil svoj delež, potem je pa udaril na Antonija ter ga premagal pri **Akciju** (*Actium*) leta 31. Antonius je bežal v Egipt, kjer je samega sebe usmrtil. Tako je postal Octavianus **samovladar**. Senat mu je dal častno ime **Augustus**, sam pa si je pridjal še ime **Caesar**. **Octavianus Caesar Augustus** je vladal milo in razumno ter po nasvetu izvrstnih mož uredil upravo razdrapane rimske države iznova. Rim je ozaljšal s kras-

nimi stavbami ter podpiral znanosti in umetnosti. Dal je zapreti svetišče boga Jana, ki je bilo odprto, če so bili Rimljani zapleteni kje v kako vojsko, a so ga zaprli, če so imeli mir. Od prve punske vojske sem je bilo vedno odprto. — A tudi Augustus se je vojskoval ter razširil rimsko oblast čez tuje dežele in tudi naši kraji so prišli ta čas pod njo.

O Augustovem času je bil rojen Vzveličar Jezus Kristus.

11. Krščanstvo.

Odslej so Rimljanom vladali cesarji, po Caesarju tako imenovani, blizo petsto let. Razširili so rimsko oblast čez ves takrat znani svet. A ker je bila večina od njih zani-kerna in se je stekalo v Rim bogastvo vsega sveta, pomeh-kužilo se je rimsko ljudstvo tako, da je vedno težje odbi-jalo surove narode, ki so pritiskali na rimske meje. Najnevar-nejši so jim bili **Germani**, ali kakor jim danes pravimo **Nemci**.

Razširjevanju krščanstva so se Rimljani upirali na vso moč ter preganjali kristjane grozovito. Prvi njih preganjavec je bil cesar **Nero**, za njim pa je napelo še 9 drugih cesarjev vse žile, da zatro krščanstvo. A čim bolj so divjali, tem hitreje se je širilo. Tri sto let po Kristovi smrti je bila ve-čina rimske države že krščanska. Po največ s krščansko pomočjo je užugal cesar **Konstantin** svoje nasprotnike. Zato je dal leta 313. po Kristu razglasiti, da kristijanom ni treba več opravljati službe božje na skrivnem, po noči in po podzemeljskih jamah. Odslej so smeli častiti svojega Boga očitno in pred vsem svetom. Sezidati je dal mnogo cerkev ter se dal na smrtni postelji krstiti.

Tudi naši kraji so se zgodaj pokristijanili; že v II. sto-letji so se ustanovile škofije v mestih: **Tergeste** (Trst), **Emona** (Ljubljana), **Celeia** (Celje), **Poetovium** (Ptuj) na Štajarskem in **Tiburnum** na Koroškem, Za razširjevanje krščanstva v naših krajih so največ storili oglejski patrijarhi, katerim so bile podrejene imenovane škofije. Tudi tukaj je tekla marsikterikrat kri za krščansko vero. Najhujše je preganjal kristjane cesar **Diocletianus** (284—305), ne da bi kaj opravil. Toda o preseljevanji narodov je izginilo krščanstvo iz teh krajev skoro do dobra.

VIII. Preseljevanje narodov.

Proti koncu IV. stoletja se je pričelo mej evropskimi narodi čudno in splošno gibanje. Od vseh strani so tiščali proti rimskim mejam ter na rimskih tleh iskali boljšega domovja. Rimljani so se jih teško, teško ubranjevali. Kar so prihruli pa še divji **Huni** iz Azije, surov narod mongolskega rodu. Bili so majhnega, a čvrstega in gostega života. Njih debela in okrogla glava je tičala na kratkem vratu globoko mej pleči, velika ušesa so molela od nje proč; majhne, žive in bodeče oči pa so bile globoko vderte v čelo. Ognja niso znali rabiti niti ne za kuho. Živel so ob koreninah, zeliščih in surovem mesu, ki so ga pod sedli zjahali mehko. Nosili so kožuhe in sicer vselej toliko časa, da so jih v koscih zgubili s sebe; pokrivalo so imeli usnjato in tako okorne čevlje, da so komaj stali. Za to niso bili za peš boj, tem bolj izurjeni pa za boj na konjih. Na konjih so bili noč in dan, jeli, pili, se posvetovali in celo spali so na njih. Brez doma so se klatili sem in tja ter vozili žene in otroke na vozeh s seboj.

Ko so prihruli mimo Črnega morja v Evropo, je zgomazilo po nji, kakor v mravljišči, če dregneš vánj s palico. Evropski narodi so bežali in se umikali pred to divjo vihro, kamor se je kateri mogel; najvarnejša so se jim zdela še rimska tla. Rimljanom je bilo do dobra nemogoče odbijati jih nazaj. Na vseh koncih in krajih so se vsipali čez njih meje. Predno je minulo 50 let, so izgubili Rimljani vse dežele; ostala jim je edino le še Italija. A tudi vanjo je prihrula hunska sila, ko je Hunom jel gospodovati siloviti **Attila** leta 444.

Attila je bil človek kratkega života, debele glave in redke brade. Pred njegovim divjim pogledom je vse trepetalo; imenovali so ga le **šibo božjo**. Živel je priprosto, kakor drugi Huni, ter jedel in pil iz lesenih posod. A če je sprejemal v svoji velikanski, iz klad iztesani palači na ogrskih pustah mej Donavo in Tiso odlične tuje ljudi, gostil jih je prav po kraljevo. Domišljal si je, da se mu mora uklanjati ves svet. Leta 447. je grozovito razsajal po vshodnorimskem ali byzantinskem cesarstvu ter se dal še le pobotati, ko se

mu je obljubilo 2000 funtov zlata letnega davka. Štiri leta za tem pa je udaril na zapadnorimsko cesarstvo ter pri-gromel v Galliji do obrežja Atlantskega morja. Tu so ga pa sprejeli Rimljani in velika zveza Germanskih narodov, ki so ga na **katalaunskem polju** premagali in odbili nazaj.

Razljuteni Attila se je drugo leto vsul z vso svojo vojsko v Italijo ter razrušil potoma neštivilno mest, mej njimi tudi **Emono** in **Oglej (Aquileia)**. Že je trepetal tudi Rim, a rešil ga je papež **Leo I.**, ko je šel grozovitnežu z obilo duhovščino v papeški opravi in s križem v roci nasproti. Pozval ga je, naj se vrne, češ da mu ni še določeno videti sveto mesto Rim. Attila se je vrnil, šel je na Ogersko ter kmalo za tem umrl (leta 453). Po njegovi smrti se je razrušilo hunsko kraljestvo kmalo. Podložni narodi so se otresli hunske sile, Huni pa so v kratkem do dobra izginili.

A rimsko cesarstvo je v teh bojih tako oslabelo, da ga je kmalo za tem razrušil germanski kralj **Odoaker**. Tako je bilo leta 476. rimske mogočnosti konec. S temi menitnim dogodkom se konča stari vek.

Rimska država je prebila 1230 let. Pričela se je z Romulom in tudi minila ob času, ko ji je cesarjeval nek Romulus in sicer Romulus Augustulus. 81 let pred poginom se je bila razdelila v dva dela, v zapadno-rimsko in v vshodno ali byzantinsko cesarstvo, ki je prebilo še ves srednji vek dokler mu niso Turki leta 1453. storili konec. Z rimskim cesarstvom vred pa je poginilo tudi poganstvo za vselej; luč sv. vere se je polagoma razširila po vsem takrat znanem svetu. Namesto popačenih in okuženih Rimljanov so stopili sicer surovi, a ne še omehkuženi narodi.

V hudih časih ljudskega preseljevanja so trpele ravno naše dežele največ. Saj so preko njih držale ceste, po katerih so se brez prenehanja skozi par stoletij drville v Italijo surove čete najrazličnejših narodov. Mesto za mestom se je posulo v takih viharjih v prah, izmrl je ljud in izginila omika, ki se je v rimskih časih tod razcvetela tako lepo. Minila so stoletja in stoletja, predno se je vsaj deloma odpravila surovost, ki se je bila pričela z preseljevanjem narodov.

II.

Povesti iz zgodovine srednjega veka.

I. Germani.

Mej ljudskim preseljevanjem so se bile ustanovile po vsi zapadno-rimski zemlji zgolj germanske države, in sicer so se naselili: v Španiji **Zapadni Gotje**, na Francoskem **Franki** in **Burgundi**, ob Renu **Aleman**, na Angleškem **Anglosasi**, v goratih alpskih deželah **Bavarci**, na Ogerskem **Longobardi**, v Italiji **Vzhodni Gotje**, **Vandali** pa so zašli celó v severno Afriko.

Germani ali **stari Nemci** so živeli iz početka po sedanjem **Nemškem** in **Skandinávskem**. Ta svet je bil takrat kaj puščoben in le malo obdelan, poln nezdravih močarin in temnih gozdov, koder je živelo obilo medvedov, volkov, severnih jelenov, turov in druge zverine, ki so jo Germani pridno zasledovali. Zemlja je rodila le malo žita, največ ječmena, iz katerega so si delali pivo, njim posebno priljubljeno opojno pijačo. Imeli niso ne vasi, ne mest, živeli so raztreseni sem in tja v posameznih kočah, pa še te so bile kaj revne, lesene, pokrite s slamo, bičjem ali trsjem.

Germani so bili čvrsti ljudje, širokoplečati, krepkih prsij in rumenkastih las. Oblačili so se v platno in se ogrinjali ali z grobimi suknjenimi plašči ali pa še rajše z živalskimi kožami. Polje obdelavati se jim je zdelo sramotno; prepuščali so to delo ženskam in sužnikom. Če niso bili na lovu ali v vojski, legali so po medvedjih kožah, pijančevali, se brezumno gostili, najrajši pa igrali. Marsikdo je celo samega sebe zaigral. Imeli so pa tudi mnogo dobrih lastnostij; bili so bogaboječi, gostoljubni, ljubili so svojo domovino ter imeli ženske bolj v časti, kakor katerikoli drug narod tistega časa. V vojski so bili jako srčni; sovražnike so napadali z velikim hrupom. V boj so hodile tudi ženske ter s petjem in kričanjem podžigale moške; če je bila sila, so poprijele še one za orožje ter se pomešale mej bojnike.

Vere so bili poganske. Najmogočnejši bog jim je bil vojskini bog **Vótan**. Domoval je v **Valhali**, to je v nebesih, kamor so prinašale nebeške device **Valkire** mrtve junake, ki so jih pobirale po bojiščih. V Valhali so se vzveličani po dnevi ali vojskovali ali pa sledili zveri po nebeških gozdeh, zvečer pa so se gostili za polnimi omizji. Tacih nebeških sladkostij, pa so bili deželni le v vojski ubiti, vsi drugi so odhajali v **Nefelheim**, meglen in teman kraj. — Votanov sin **Donnar** je bil bog groma, **Berchta** boginja svetlobe, **Freja** pa boginja spomladi. Te in še nekatere druge bogove so Nemci častili po gorah in svetih gajih ter jim darovali sadeže in živali, časih pa tudi ljudi. Verovali so mimo bogov tudi v velikane, hudobna božja bitja silne velikosti in moči, pa v dobrovoljne, časih pa tudi hudomušne **pritlikavce**, ki so radi ljudi trapili in dražili. O teh so si pravili, da so dorastli že v tretjem letu, v sedmem pa bili že starčki ter nikoli dorastli večji, kakor štiriletni otroci.

II. Slovani.

Mej preseljevanjem narodov so se pokazali na dan tudi **Slovani** ali **Sloveni**, ki so v rimskih časih bivali po neizmernih ravninah vzhodne Evrope, po krajih, kamor ni zašel nikoli noben Rimljan ali Grk. Zato Rimljani tudi niso nič vedeli in zapisali o njih. Mej ljudskim preseljevanjem pa so Slovani pritiskali vedno bolj proti zapadu v dežele, ki so jih popuščali nemški narodi, le **Rusi** so ostali doma. **Polabski Slovani** so se razširili do Labe. **Čehi** so se naselili na sedanjem Češkem in Moravskem. Na ogerskih planjavah so si poiskali novega domovja **panonski Slovenci**. Gorate pokrajine vzhodnih Alp na jugu Donave so poselili **gorotanski Slovenci**, dežele ob Savi in na balkanskem polotoku pak **Hrvatje**, **Srbi** in **Bulgari**.

Stari Slovani so bili močnega in visocega života. Pečali so se s poljedelstvom in živinorejo. Vojskovali se niso radi, a če je bila sila, so pa tudi čvrsto prijeli za orožje ter se bili peš in ješ. Le škoda, da je ni bilo jedinosti mej

njimi. Zato se sovražnikom za dalj časa niso mogli s pridom nikoli upirati.

Mimo drugih lepih lasnostij je bila pri njih posebno v čislih gostoljubnost. Vsacega tujca so jemali z veseljem pod streho in mu dobro postregli, spremili so ga celó do sosednjega selišča. Gorjé mu, kdor ne bi bil tujca rad pod streho vzel. Zapalili bi mu bili hišo ter ga razupili za surovina.

Slovani so bili pogani ter častili več bogov, dobrih in hudih. Dobrim so djali **beli bogovi**, hudim pa **besi**. Kar je dobrega na svetu, so pripisovali belim bogovom, vse slabo pa besom. Gospod nebes in zemlje in oče vseh bogov jim je bil **Svarog**, ki so ga ponekodi imenovali tudi **Peruna**. Delal je svetlobo, blisk in grom. V vsaki stvari v naravi so slutili bogove, na pr. v solncu, luni, v rodovitnosti zemlje, nevihti, smrti in drugih neštevilnih prikaznih v naravi. Solnčnega boga so zvali **Dažbog**, bog čred jim je bil **Veles**, **Triglav** bog zemlje, zraka in morja, **Morana** boginja zime in smrti, **Kurent** bog veselja in razuzdanosti itd. **Vile** so stanovale po gozdih in vodah, **Rojenice** pa so odločevale vsakemu človeku precej po rojstvu, kaj ga čaka.

Te in mnogo družih bogov so častili v svetih gozdih, na holmcih in sploh posvečenih krajih. O **Kresu** je bil god boga solnca in ognja; njemu v čast so zažigali gromade ali krese. O človeški duši so djali, da je neumrjoča. Mrličé so ali sežigali ali jih pokopavali. V Grobove so jim dajali, kar jim je bilo najljubšega na svetu, orožje, obleko, lišp, pa tudi jedi za popotnico.

Slovani so živeli v velikih rodbinah ali **zadrugah**. **Zadružniki** so bili vsi bližnji in daljni sorodniki, ki so nastali iz jedne in tiste rodovine. Zato je štela zadruga dostikrat po več sto ljudij. Stanovali so skupaj na jednom kraji, imeli skupno premoženje, ter se tudi vsi jednako pisali, — saj so bili potomci jednega pradedá. Njegovo ime je dobil tudi kraj, v katerem je zadruga bivala. Glavarju zadruga so djali **starešina** in izbirali take, ki so bili za to čast najsposobnejši. Starešina je gospodaril vso zadrugo ter razsojeval njene prepire.

. Več zadrug se je sčasoma sklenilo v **rod** ali v **županijo**, ki ji je bil glava **župan** izvoljen iz posebno imenitne rodovine. Stanoval je v **gradu**, utrjenem kraju, kamor so se o vojskinih časih zatekali starčki, žene in otroci. Župan je bil za ves rod to, kar starešina za zadrugo; v mirnih časih je sklicaval shode, se posvetoval s starešinami, presojal ž njimi nastale prepire, v vojskinih časih pa je vodil ves rod v boj.

Komaj so se Slovani o novem domovju uravnali, prihruli so proti koncu 6. stoletja nanje divji **Obri**, narod mongolskega rodu in Hunom skoraj v vsem podobni. Panonske Slovence po Ogrskem so si podklonili popolnoma. Od tod so grozovito razsajali ter strahovali Nemce in Slovane. Te divje sile je rešil panonske, gorotanske in polabske Slovane **Samo** (627), ki je ustanovil potem veliko **slovansko državo**, segajočo od Baltiškega pa do Jadranskega morja. Po njegovi smrti pa je to veliko kraljestvo razpadlo, in Slovani so se morali zopet uklanjati deloma **Obrom**, deloma pa **Nemcem**.

III. Mahomed.

Ta čas je živel v Arabiji **Mahomed**, čegar rodovini je bilo v varstvo priporočeno imenitno in staro svetišče v mestu **Meka**. Tu sem so vrelt že v starodavnih časih božjepotniki iz vse Arabije. Ker so Mahomedu stariši zgodaj umrli, vzal ga je njegov stric k sebi ter ga izgojil za trgovca. Ž njim, pozneje pa v službi neke bogate vdove je prepotoval Mahomed veliko sveta ter se seznanil na teh potih s krščansko in judovsko vero. Ko ju je primerjal s surovo vero svojih rojakov, jela se mu je ta studiti, a všeč mu nista bili tudi oni dve ne. Zato je sklenil oznanjati čisto novo vero. Šel je v samoto ter tu delj časa premišljeval o tej stvari. 40 let star pa se je oglasil kot prerok mej svojimi rojaki z novo vero, o kateri je djal, da mu jo je razodel sam arhangelj **Gabrijel**.

Najimenitnejši nauki njegove vere so: En sam bog je, **Allah**, in Mahomed je njegov prerok. Človeška duša je neumrjoča ter prejme na ónem svetu, kar je zaslužila, ali

plačilo ali pa kazen. Dobro čaka nepopisno veselje. Vsacemu človeku je usoda prisojena že pri rojstvu; uiti ji ne more nihče. Toda ono veliko nebeško veselje je določeno le tistim, ki padejo v boju za vero. — Ta nauk je prestvaril celo plašljivce v najsrčnejše junake ter je bil kriv, da so se Mahomedanci pozneje vojskovali tako neustrašeno. Svojim vernikom je Mahomed ukazal po 5krat na dan proti Meki obrnjenim moliti, se vsak dan večkrat umiti, se določene dni postiti, miloščino dajati ter vsaj enkrat v življenji iti na božjo pot v Meko.

Izprva so se Arabci novemu preroku posmehovali, potem pa ga jeli tako hudo preganjati, da je moral l. 622. pobegniti v Medino. V Medini pa so Mahomeda z veseljem sprejeli ter šli ž njim nad Meko. Mesto se je moralo udati in sprejeti njegovo vero, ki jo je Mahomed z mečem v roci kmalo vsilil vsi Arabiji in sosednim deželam. A ta velika čast in oblast ga ni prevzela; dasiravno jako bogat, je živel tudi odslej skromno; imel je samo jednega služabnika, kuhal si je večkrat sam, ter si sam čedil in šival obleko. Umrl je l. 632. Svojih naukov ni sam zapisal, ampak so jih zbrali še le po njegovi smrti v sveto knjigo, ki ji pravijo **Koran**.

Njegovi nasledniki so se zvali **kalifi**. Spravili so v kratkem času velik del Azije in vso severno Afriko in Španijo pod se ter vsilili tem deželam Mahomedovo vero.

Mahomedov beg v Medino je za Mahomedance tako imeniten dogodek, kakor za nas Kristovo rojstvo. Od tega dogodka štejejo svoja leta še sedaj.

IV. Karol Véliki.

Francoska dežela je dobila ime po germanskih **Frankih**, ki so se je polastili leta 486. Frankovski kralji so bili iz rodu **Merovingov**, in že prvi od teh, **Klodvig**, se je z vsem ljudstvom spreobrnil h katoliški veri. Merovingi so vladali nad 300 let; s prestola jih je izpodrinila imenitna frankovska rodovina **Karolingov**. Drugi kralj te nove rodovine je bil **Karol**, s častnim priimkom **Veliki**.

Šestindvajset let star je prevzel Karol vladarstvo. Bil je izvežban v vseh za vojskovanje potrebnih spretnostih, a brati je znal le za silo in podpisal je komaj svoje ime. Prizadeval pa se je pozneje, da bi dopolnil, kar je v mladosti zamudil.

Prva skrb mu je bila, da razširi kraljestvo ter pridobi krščanski veri vse sosede na okoli, v prvi vrsti pa nemške. Dotlej so bili sprejeli krščansko vero že vsi Nemci, le **Frizi** in **Saksi** še ne, ki so stanovali mej dolenjim Renom in dolenjo Labo.

Da se je mej Nemci krščanstvo tako hitro razširilo, za to so si pridobili največ hvale misijonarji, ki so prihajali z Irskega in Škotskega. Najbolj sloveči mož mej njimi je bil škotski menih **Winfried** ali **Bonifacius**, ki ga imenujejo »aposteljna Nemcev«. Ta je oznanjal sv. vero mnogim nemškimi narodom in ustanovil v Mainzu prvo nemško nadškofijo. Leta 755. pa so ga Frizi ubili, ko jim je oznanjal sv. evangelij. Te zadnje nemške pogane in njih sosede Sakse je sklenil Karol Veliki pridobiti za sv. vero in sicer s silo, če bi je iz lepa ne sprejeli.

A Saksi so bili čvrst in neustrašen narod ter so poptokli Karolu Velikemu marsiktero vojsko. Še le čez 30 let je udušil po hudih vojskah zadnji njih upor in jih uničil do dobra.

Mej tem pa se je vojskoval tudi z mnogimi drugimi sovražniki ter vsacega užugal. Najnevarnejši so bili **Obri**. Središče njihove mogočnosti je bila ogerska dežela. Tu so imeli svoje veliko in dobro utrjeno okroglo selišče mej Donavo in Tiso, kamor so tekom dveh stoletij znašali sosedom ugrabljene neprecenljive zaklade. Karol Veliki je udaril l. 791. z vso silo nanje, jim razrušil njih selišče ter jim pobral vse bogatije. Iz jednega dela novih dežel ob Donavi je naredil **Vshodno krajino** ali **marko**, ki je imela namen odbijati sovražnike od frankovskih mej. Ta krajina je bilo jedro, iz ktere ga je izkalilo in se pozneje razvilo naše mogočno avstrijsko cesarstvo.

V zahvalo za to, da se je toliko prizadeval za razširjevanje sv. vere in se o vsaki priliki potegnil za njo, kronal ga je papež **Leo III.** o Božiču l. 800. v cerkvi sv. Petra v Rimu za **rimskega cesarja**. Tako se je obnovilo rimsko ce-

šarstvo, ki se je bilo razrušilo l. 476., le da so na mesto poganskih Rimljanov stopili sedaj krščanski Nemci.

Karola Velicega prištevamo največjim vojskovodjam vseh časov. Slovi pa tudi kot izvrsten kralj in vladar. Svoje veliko kraljestvo je utrdil z modrimi postavami in naredbami, katerih dosti je veljalo do najnovejših časov. Posebno se je brigal za pouk svojih podložnikov. V ta namen je ustanovil veliko škofij, samostanov in šol. V šolo v svoji palači je silil vse svoje otroke, dvornike in dostojanstvenike. Najpridnejši učenec mej vsemi pa je bil on sam. Že pri leten se je poskušal v pisanji na tablico, priučil se celo grškega jezika ter spisal prvo nemško slovnico. Pogostokrat je hodil pregledovat šole, ki jih je ustanovil, hvalil in obdarjal pridne učence, lenuhe pa karal.

Veselila ga je tudi umetnost. Iz Italije je klical italijanske stavbenike, dal prinesiti rimskih stebrov in ukraskov ter je zaljšal z njimi cerkve in palače, katerih je dal veliko sezidati. Tudi cerkveno petje je močno povzdignil. Pri tem pa ni pozabil **gospodarskih stvari**. S poljedelstvom se je sam rad pečal. Njegove kmetije so bile prav za vzgled. Storil pa je tudi mnogo za **trgovstvo, obrtnost in rokodelstvo**.

Karol je bil mož širokih prsij in pleč, prav velikanska, dobra dva metra visoka postava. Ker je rad jahal, na lov hodil, zmerno jedel in pil, bil je tako čvrstega zdravja, da ni nikoli obolel, ter je dosegel visoko starost. Pred svojo smrtjo je kronal svojega sina Ludovika v Marijini cerkvi v Achenu. Ravno tu so ga tudi po njegovi smrti pokopali v cesarski opravi, z mečem opasanega in z zlato krono na glavi, v katero je bil vdelan košček sv. križa. Pred njim so obesili zlato žezlo in zlati ščit, ki ga je kdaj blagoslovil papež Leon III.; nanесли so v rakev dražih dišav potem pa jo zaprli, zapečatili ter napravili nad njo Karolov grobni napis.

V. Oton I. Veliki.

Velika frankovska država je kmalo po smrti Karola Velicega razpadla v več držav. Od teh ste bili najimenitnejši **francoska** in **nemška**. Ko so Karolingovci blizo 100 let po

Karolovi smrti izmrli, so si volili Nemci kralje iz raznih mogočnih rodovin, najpreje iz **saksonske**, zatem iz **frankovske** in naposled iz **švabske** ali **hohenstaufovske**. Najmogočnejši kralj saksonskega rodu je bil **Oton I.**, izvoljen leta 936. Tudi ta se je zapletel s svojimi sosedi v hude vojske. Užugal je **polabske Slovane**, s katerimi so se poskušali vsi nasledniki Karola Velicega, zmagel je **Dance** ter ukrotil divje **Madjare**.

Ti so bili konec 9. stoletja prihruli iz globoke Azije, zaseli Ogersko ter od tod na svojih brzih konjih švigali daleč noter v sosedne dežele. Bili so mongolskega rodu, kakor Huni in Obri in ravno tako grozoviti. Gorjé deželi, kamor so se vsuli. Prizanašali niso nikomur, ampak posekali vse ljudi, kar so jih s svojimi meči doseči mogli. Tudi na Nemško so prilomastili večkrat. Otonov prednik Henrik I. jih je sicer l. 933. hudo posekal, a ko je Oton tičal v najhujših zadregah, pridrvili so se leta 955. zopet na Nemško. Oton I. jih je zgrabil pri **Augsburgu** na liškem polji ter jih tako pobil, da se odslej niso nikdar več upali na Nemško. Privadili so se sčasoma poljedelstva ter ostajali odslej doma. V obrambo proti njim je Oton I. iznova uredil **Vshodno marko**, ki so jo nasledniki Karola Velicega bili zanemarili popolnoma. Njegov sin in naslednik Oton II. jo je l. 976. prepustil **babenberškemu grofu Leopoldu** v varstvo. Pod umnim vladarstvom te rodovine, ki je vladala tu do leta 1246., se je Vshodna marka, »Oesterreich«, po naše »Avstrija« zvana, hitro razširjala. Mimo družih dežel so si pridobili Babenberžani tudi **Štajersko** (leta 1192.) in en del Kranjskega (leta 1229.)

Oton I. je posnemal Karola Velicega tudi v tem, da je leta 962. nemškim kraljem iznova pridobil rimsko cesarsko krono, katere se je polastil pred njim zdaj ta, zdaj oni mogočnež. Odslej so jo brez presledka nosili vsi nemški cesarji do leta 1806.

VI. Pokristjanjevanje Slovanov.

Ko se je uneslo ljudsko preseljevanje, jelo se je krščanstvo razširjati tudi mej Slovani. Po naših krajih so prižigali luč sv. vere najpreje oglejski patrijarhi in solnograški škofje;

od teh slovi posebno sv. Rupert. S početka so se Slovenci upirali novi veri na vso moč. Popolnoma so se spreobrnili še le v času Karola Velicega.

Drugi Slovani pa so ostali še sto in več let pogani. Leta 863. pa je pisal moravski knez Rastislav v Carigrad svojemu prijatelju cesarju Mihaelu po pridigarje, ki bi bili večči slovanskega jezika. Cesar Mihael mu je poslal brata sv. **Cirila** in sv. **Metoda**. Doma sta bila iz Soluna, kjer je takrat živel poleg Grkov mnogo Slovanov. Stariši so ju lepo odgojili; posebno mlajši, Ciril, je bil tako učen, da so ga sploh le kar modrega imenovali. Brata sta se ravno vrnila z misijonske poti pri Kazarjih, ko dojde Rastislavova prošnja v Carigrad. Takoj sta odšla na Moravsko, leta 863. Uvedla sta tu v službo božjo slovanski jezik ter predstavila sv. pismo. Sv. Klement, učenec Cirilov, je izumel slovanskemu jeziku prikladne črke ter jih svojemu učitelju v čast imenoval **cirilske**. Po želji Rastislavovi je ustanovil papež za Moravsko in Panonijo posebno nadškofijo (leta 868.) ter posvetil sv. **Metoda** za nadškofa v Panoniji.

Od tod se je razširilo krščanstvo mej **Čehe**, kjer je krstil sv. Metod l. 874. kneza **Bořivoja** in njegovo soprogo. Za malo časa je zatrla sv. vero kneginja **Drahomira**. Ko pa so jo pregnali s prestola, in je jel vladati sv. **Večeslav**, razširila se je in utrdila popolnoma.

Nekoliko pozneje so se spreobrnil **Poljaki**. Ko se je poročil poljski knez **Mečislav** s česko princezinja **Dobravko**, pregovorila ga je ta, da se je dal krstiti. Ž njim se je pokristjanila tudi večina ljudstva (l. 955.).

Na podoben način so se pokristjanili malo za tem tudi **Rusi**. Mogočni njih knez **Vladimir Veliki** si je izbral za soprogo bizantinsko cesaričino ter se o tej priliki v Carigradu dal krstiti in ž njim veliko njegovih plemenitnikov. Na poti nazaj na Rusko ga je spremljalo mnogo grških duhovnikov. Ker pa se je grška cerkev bila že kaeti sto let poprej ločila od rimske katoliške, sprejeli so Rusi pravoslavno vero ter se je drže še sedaj.

Od vseh Slovanov le **polabski** niso o sv. veri hoteli nič vedeti. Upirali so se ji z vsemi silami ter rajši poginili, kakor bi jo sprejeli.

VII. Križarske vojske.

Že od Konstantinovih časov so hodili kristjani radi na božjo pot v svete kraje. To romanje tudi pozneje ni prenehalo, ko so te kraje dobili mohamedanski Arabci v oblast, le da so jim plačevali romarji mal davek. Huda pa se jim je jela goditi, ko so se polastili svete dežele surovi **turški Selčuki**. V Evropo so prihajala vedno groznejša poročila o trpljenji nesrečnih božjepotnikov.

Te reve je skusil proti koncu XI. stoletja tudi francoski puščavnik **Peter iz Amiens**a. Videl je sam, kaj počenjajo Selčuki z božjepotniki, prinesel je papežu pismo jeruzalemskega patrijarha, v katerem je ta popisoval reve ondotnih kristjanov ter prosil pomoči. S papeževim dovoljenjem je prehodil Peter Italijo in Francosko ter budil in vžigal kristjane za osvobojenje svetih krajev. L. 1095. pa je sklical papež sam velik shod v **Clermontu** na Francoskem, kamor je pridrla neštevilno ljudstva. Ko je nehal govoriti, zagrmelo mu je kar iz jednega grla: „Bog tako hoče“. Tisoče in tisoče jih je bilo pripravljenih iti v sv. deželo. Za znamenje so si pripeli na ramena rudeč križ ter se zavoljo tega imenovali **križarji**. Najgorečnejši kar pričakati niso mogli, da se vojska uredi, ampak so se napotili — bilo jih je nad 100.000 — s Petrom Amienskim takoj na pot. Ker pa niso imeli prav ničesar, kar je za tako pot treba, ne živeža, ne denarja, še celo orožja ne, so revno poginili večinoma že na poti po Ogerskem in Bolgarskem, ostali pa v Mali Aziji. Ne jeden od njih ni videl svetega jeruzalemskega mesta.

Prava, velika vojska se je odpravila še le prihodnje leto. Pridrlo je skupaj nad 600.000 ljudij, po največ Francozov. Nad polovico jih je bilo dobro oboroženih, med njimi čez 100.000 **vitezov**, mož iz najimenitnejših rodovin. Največjo slavo si je pridobil mej njimi pač **Bogomir Bujonski** (*Bouillon*). Križarjem so se pridružile celo imenitne gospe, n. pr. **Ida**,

soproga avstrijanskega mejnega grofa Leopolda III. Pri Carigradu so se dali križarji prepeljati v Azijo, kjer so neznanško trpeli od vročine, žeje in lakote; sila veliko so jih pa pobili Selčuki.

Ko so prišli 7. junija 1099. leta pod ozidje jeruzalemskega mesta, bilo jih je le še kacic 20.000 pešcev in 1500 vitezov na konjih. Vendar je bilo njih veselje nepopisno. Pozabljene so bile vse grozne težave, nesreče in nevarnosti. Ginjena je popadala vojska na kolena ter solznih očij poljubovala sv. tla. Pač je bil Jeruzalem trden in so ga Selčuki pogumno branili, a navdušenim križarjem se ni mogel dolgo ustavljati. Čez dober mesec dnij se jim je podal. Bosi in gologlavi so šli križarji zahvalne pesmi pevaje v cerkev Božjega groba. Za kralja jeruzalemskega so si izvolili najpogumnejšega mej njimi, **Bogomira Bujonskega**, ki pa se je iz ponižnosti imenoval le **varha sv. groba**, češ da noče nositi tam zlate krone, kjer je nosil Vzveličar trnovo. Kraljevo ime je prevzel po njegovi smrti še le njegov brat Balduin I.

To je bila prva križarska vojska, za katero je prišlo še šest družih; vse so bile nesrečne. Mohamedanci so kristjanom vzeli zopet Jeruzalem. Zastonj je bilo vse njih prizadevanje dobiti ga iznova. Zastonj so se odpravljale velikanske krščanske vojske v jutrove dežele in je umrlo na tuji zemlji tisoče in tisoče najmogočnejših gospodov, mej njimi tudi cesar Friderik I. Barbarossa. Kristjani so morali naposled pustiti sv. kraje Mohamedancem, ki jih imajo še sedaj.

VIII. Življenje v Evropi po križarskih vojskah.

Mej križarskimi vojskami se je dotedanje življenje po Evropi zelo premenilo. Te premembe so dosegale vse stanove, kmete, meščane, duhovščino in plemenitnike.

1. Plemenitniki.

Ravno plemenitnikov je hodilo v križarske vojske primeroma največ. Bili so bolj oboroženi kakor navadni ljudje, vsi v železji od glave do peta in za vojskovanje nalašč izurjeni. V Palestini so se sklepali v velike pobožne bratov-

ščine ali zveze ter živeli skoraj prav po meniški, vendar je bila njih najimenitnejša obljuba vedni boj proti Mohamedancem. Te zveze so imenovali **duhovne rede vitezov**. Najimenitnejši so bili: 1.) red vitezov sv. Ivana, pozneje Maltezi imenovani, 2.) red vitezov jeruzalemskega tempeljna ali kratko red templarjev in 3.) red nemških vitezov. A tudi v Evropi so se sklepali plemenitniki odslej tesneje skupaj ter se jeli kot poseben stan vitezov ločiti od družih ljudij. Domovali so v trdnih gradovih, ki so jih stavili radi na strmine in višine. Vojskovali so se vsi v železju na konjih ter imeli zakrit celo obraz, tako da v železju tičečega viteza ni bilo spoznati. Zato so imele plemenite rodovine svoja znamenja, ki so jih dajale slikati na svoje ščite. Tako so nastali grbi.

Novi stan vitezov je živel po posebnih šegah in navadah. Na poseben način so vzgojevali že mladino. Sedem let starega mladeniča so oddali stariši kacemu prijateljskemu vitezju, najrajši najbolj slovečemu, ki so ga mogli dobiti. Tu se je učil lepega vedenja, stregel je pri mizi, se vadil boriti, jezdititi itd. Imenoval se je páže. S štirinajstim letom je postal ščitonosec (Knappe), ter spremljal odslej svojega gospodarja na lov, h gostijam, v boj in o družih tacih prilikah. Jednoindvajset let starega so sprejeli mej viteze. Za to veliko slavnost se je pripravljaj s postom in molitvijo. Peljali so ga v cerkev, kjer je pred oltarjem prisegel: da bode govoril zmeraj resnico, se bojeval za sv. vero in nje služabnike, varoval vdove in sirote in se potegnil sploh za vsacega, komur bi se delala krivica. Potem ga je klečečega udaril kralj ali knez ali kak slaven vitez s ploskim mečem trikrat po ramenu ter djal pri tem: „Naredim te za viteza v imenu sv. Mihaela in sv. Jurija“. Sprejem v viteški stan je bil za plemenitnike tacega pomena, kakor za duhovnike mašnikovo posvečevanje.

2. Duhovščina.

Mnogo se je spremenilo tudi v duhovskem stanu. Pa-peži so dobili toliko veljave, kakor je niso imeli še nikoli poprej. Saj so oni sklicavali toliko tisoč najmogočnejših vitezov na boj v sv. kraje! Uklanjali so se jim kralji in ce-

sarji. Njih odredbam se ni predrznila ustavljati nobena posvetna oblast. — Cerkve in samostani so neizmerno obogateli. Da so dobili za pot potrebnega denarja, prodajali so vitezi svoja posestva cerkvam ali pa jih dajali celo kar v dar za to, da bi jih Bog pripeljal zopet srečne nazaj v domovino. Škofijam in opatijam so pripadale tem potem kar cele kneževine in grofije. Celó maloimoviti niso odhajali v daljno tujino, da ne bi se s kakim če tudi le malim darom spomnili cerkve.

In verske gorečnosti križarskih časov so nastali tudi **beraški redovi**. Že v 3. stoletji po Kristu so se jeli posamezni pobožni ljudje umikati hrupu sveta; odpovedali so se posvetnemu veselju ter v samotah in puščavah živeli jedino le za molitev in čast božjo. Zato so jim djali **puščavniki**. Sčasoma pa se jih je zbiralo po več sto, celo po več tisoč v skupnem domu ali samostanu, kjer so se zavezali živeti natanko po ostrih pravilih. Godilo se je to najprej v Egiptu, odkoder se je samostansko življenje hitro širilo tudi po zapadni Evropi, posebno odkar ga je sv. **Benedikt** iznova uredil. Po njegovih pravilih živeči menihi niso smeli imeti nič svojega, morali so se zavezati, da bodo ostali ves čas svojega življenja v samostanu ter se uklanjali vsem poveljem svojih predstojnikov.

Ko pa je verska gorečnost v križarskih vojskah prikipela do vrha, se je zdelo pobožnim dušam celo tedánje, po smrti sv. Benedikta vrhu tega še večkrat poostreno samostansko življenje premehko. Tu je ustanovil sv. **Frančišek**, sin bogatega trgovca iz italijanskega mesta **Assisi**, leta 1209. nov red, ki se po njem imenuje **frančiškanski**. Frančiškani so se morali zavezati, živeti samo od usmiljenosti in radodarnosti družih ljudij ter se oblačiti v osorno samostansko obleko, kakoršne ni nosil do takrat še noben samostanski red. Že čez deset let je štel ta red 5000 menihov, čez petdeset let pa nad 200.000 in 8000 samostanov.

Prav tako oster red je ustanovil isti čas španski korar sv. **Dominik**, **red dominikanski**, in po vzgledu teh dveh redov so nastali malo pozneje tudi ženski redovi, n. pr. red sv. Klare, v novem veku pa red sv. Uršule, ki je s početka

skrbel za reveže in bolnike, pozneje pa prevzel tudi pouk ženske mladine.

3. Meščani.

Največ se je pa spremenilo po mestih, ki so pognala ta čas posebno v cvet. Po ljudskem preseljevanju, mej katerim se je razsulo po Evropi toliko rimskih mest, so jeli ljudje zopet iskati stare razvaline, so se v njih naseljevali ter se z zidovjem, prekopi in jarki kolikor toliko zavarovali proti nevarnostim, ki so v teh nevarnih in surovih časih prežale od vseh strani na nje. Pa tudi okoli trdnih gradov grofov, škofov, opatov in drugih mogočnikov so se polagoma napravila selišča ljudij, ki so živeli o rokodelstvu, obrtnosti, posebno pa o trgovstvu. Imenovali so se **meščane** ter bili podložni imenovanim mogočnikom. Mej križarskimi vojskami se je razvilo trgovstvo neizrečeno. Meščani so po trgovstvu hitro bogateli ter se ali od svojih gospodov odkupili ali jih pa pregnali s silo. Odslej so smeli sklepati o mestnih stvareh sami ter sami si voliti mestnega glavarja ali župana. Mesta so se posebno razcvela po Laškem, koder so križarji po največ skozi hodili. Jako imenitne so bile **Benetke**, ki so razpregle svoje trgovstvo po vsem Sredozemskem morju, potem **Genua**, **Pisa** in druga.

Po navadi tedanjega časa so se po mestih ljudje tistega posla združevali v **cehe** ali **zadruga**. Prav tako pa se je tudi po več mest skupaj zavezalo v velike mestne zveze, da so se ali lože branila proti odurnim plemenitnikom ali pa, da so skupno trgovala in varovala trgovino. Najimetnejša zveza trgovskih mest je bila **Hanza**, ki je štela takrat, ko je bila največja, 85 nemških mest.

4. Kmetje.

Nihče ni pred križarskimi vojskami toliko trpel, kakor kmet, ki je bil povsod po Evropi sužnik svojega prevzetnega gospodarja. Svete vojske so tudi kmetu olajšale njegov težki stan. Na papeževo besedo je moral spustiti grajščak vsacega, kdor koli je sprejel romarski križ. Kmetje so ga radi sprejemali; saj nadloge na tujem niso bile nič hujše, kakor

graščakov jarem doma; vrhu tega je postal vsak, kdor se je srečno povrnil, sam svoj gospod. Zaslužka je bilo odslej dovolj, ker je manjkalo ljudi. Graščaki so morali, če so hoteli imeti obdelana polja, kmetom v marsičem odjenjati, kajti pretrdo držani kmetje so uhajali ali v križarske vojske, ali pa še rajši v trdna mesta, do kamor graščakove roke niso segale.

IX. Rudolf Habsburški.

(1273—1291.)

Najmogočnejše cesarje srednjega veka je dala Nemcem rodovina Hohenstaufov. Cesarjevali so 154 let. Ko pa je umrl zadnji tega rodu, ga mej Nemci ni bilo, ki bi bil mogel strahovati ošabne in silovite mogočnike. Ti so izvolili sicer cesarja, celó dva ob enem, toda taka, o katerih so vedeli, da jih ne bosta uganjala h pokorščini. Počenjali so, kar se jim je ljubilo. Napadali so drug družega, delali silo meščanom in kmetom ter prav po tolovajsko prežali na trgovce, ki so bili s svojim blagom na poti na sejme. V njih trdnih gradovih se jim ni moglo lahko do živega. Postave in pravica niso veljale nič, ampak samo pest. Zato se ta čas imenuje doba pravice s pestjo (Faustrecht) ali tudi doba brez vladarja.

Blizo dvajset let se je godilo tako. Naposled so pa spoznali vendar najboljši velikaši, da je treba državi reda, miru in varnosti. Sešli so se leta 1273. k volitvi ter si izbrali **Rudolfa Habsburškega**, ki se s svojim malim posestvom res ni mogel primerjati nobenemu družih nemških velikašev, toda bil je na glasu zavoljo svoje poštenosti, pobožnosti in zavoljo viteškega svojega moštvá.

Novi cesar je sklical precej naslednje leto državni zbor ter zahteval iz rok velikašev vse dežele, kar so jih s silo nagrabili v dobi brez vladarja. Ta razglas je bil v prvi vrsti naperjen proti mogočnemu češkemu kralju **Otokarju II.** Leta 1246. je izmrla namreč rodbina **babenbergskih vojvod.** Za njih dežele so se vnele hude vojske, v katerih je imel največ sreče **Otokar II.** Polastil se je **Avstrijskega, Štajerskega, Ko-**

roškega in jednega dela Kranjskega. To je zahteval sedaj Rudolf I. od Otokarja II. nazaj. A ta se za to ni zmenil; marveč Rudolfa še celo za cesarja ni pripoznal, razžaljen, da nemški knezi niso izvolili njega. Rudolf I. ga je poklical trikrat na odgovor; ko pa ni prišel, začel je vojsko proti njemu ter mu vzel Dunaj. To je Otokarja preplašilo. Pobotal se je z Rudolfom, dal iz rok Avstrijsko, Štajersko, Koroško in Kranjsko, Rudolf pa ga je potrdil za kralja čeških dežel. A kmalo se je Otokar kesal ter iznova začel vojsko. Na Moravskem polju se je vnela vroča bitka, v kateri so Otokarja ubili (1278). Cesar Rudolf je za tem sklenil z vdovo mir. Pustil je njenemu sinu Večeslavu II. Češko in Moravsko ter mu dal, da bi bil mir tem trdnejši, svojo hčer v zakon, svojega sina Rudolfa pa je oženil z Večeslavovo sestro. Otokarju vzete dežele je dal Rudolf štiri leta po tem svojemu sinu Albrechtu.

Tako je habsburška rodovina jela gospodovati v avstrijskih deželah.

Rudolf je po Nemškem povsod uvedel mir in red. Posebno odločno je postopal proti tolovajskim vitezom, katerih je dal samo v Turingiji 29 usmrtiti, njih gradove pa razrušiti. Umril je l. 1291. tri in sedem deset let star. Pokopali so ga, kakor je želel, v mestu Speier.

X. Devica orleanska.

Leta 1328. je umrl zadnji francoski kralj iz rodbine Kapetingov. Za izpraznjeni prestol sta se poganjala dva moža, ki sta bila oba bližnja sorodnika izmrle kraljeve rodbine. Jeden je bil Francoz ter se je kot kralj imenoval Filip VI., drugi pa je bil tedanji angleški kralj Edvard III. Ker ni hotel odjenjati ne ta ne oni, vnela se je strašna vojska, ki je trajala nad sto let. Francoska dežela ni trpela še nikoli toliko, ko v teh nesrečnih časih. Angleži so zmagali Francoze skoraj v vsaki bitki ter se polastili že največjega dela francoskega kraljestva, posebno ker Francozi sami niso bili mej seboj zložni, ampak je veliko njih plemenitnikov potegnilo celó s sovražniki.

Ko je vojska trajala že ravno sto let, so se Angleži pripravljali za tó, da vzamejo tedanjemu francoskemu kralju Karolu VII. zadnjo imenitno trdnjavo Orleans. Leta 1428. so jo oklenili s tako silo, da je Karol VII. popolnoma obupal ter mislil že bežati iz dežele, bodi si kamor koli. Kar mu je prišla nepričakovano pomoč od nekod, od kodar se je je nadjal najmanj. Priprosta kmetska deklica je pregnala iz dežele sovražnika, kateremu niso bile kos tekom dolzih sto let vse francoske vojske.

Ta deklica se je zvala **Ivanka d' Arc** (reci: Dark). Bila je leta 1412. rojena hči ubozih in pobožnih kmetjskih starišev iz vasi Domremy (reci: Domremí). Njena skrbna mati jo je vzgojevala kaj pobožno ter jo vadila pridno v delu. Bila je kacih petnajst let stara, ko so se angleške bojne druhali privalile tudi v njen rojstveni kraj ter divjale in pustošile po njem. To, kar je sama videla in kar so ji pripovedovali o nepopisnih revah ljudstva, o zadregah kraljevih in o trdem gospodarstvu tujega sovražnika, ji je segalo globoko v srce. Kako rada bi bila pomagala, če bi bila le vedela, kako. Jela se je ogibati ljudij ter je najrajša samovala. Ko je nek pot zamišljena sedela domá na vrtu, začula je nek glas in zdelo se ji je, da jo kliče sam arhangelj sv. Mihael, da je po božji volji ona poklicana rešiti kralja ter pregnati sovražnika. Take prikazni so se ponavljale vedno pogosteje. Trajalo je to tri leta. Njene stariše je ta zamišljenost skrbela vedno bolj; pridrževali so jo doma, pazili skrbno nánjo ter se prizadevali pregnati ji otožne misli. Vse zastonj! Nebeške prikazni so se ji prikazovale vedno pogosteje in ko so privihrale leta 1428. sovražnikove druhali iznova v njen kraj, šla je v bližnje mestece k ondotnemu vojaškemu poveljniku ter mu razodela, da ima po božji volji ona pregnati sovražnika in rešiti kralja. Poveljnik jo je poslal domu, češ da se ji blede. Toda Ivanka se ni dala preplašiti ter prišla je iznova k poveljniku, ki se ji je naposled udal ter jo po vojaški oblečeno poslal z malim krdelom vojakov do kralja. Mej ljudstvom se je bila mej tem že raznesla govorica o čudni deklici in njenih prikaznih ter prispela tudi kralju in njegovim svetovalcem do ušes. Toda ti niso hoteli o njej ničesa vedeti ter

so se ji ali posmehovali ali jo pa pomilovali, češ, da se je ubožici zmešala pamet. Naposled je pa vendar pregovorila kralja njegova tašča, da je pustil Ivano pred se v veliki dvorani, kjer se je bilo zbralo veliko najjimenitnejše gospôde. Da bi jo skušal, pomešal se je kralj priprosto opravljen mej praznično oblečeno gospôdo. A Ivana ga je spoznala in našla takoj, dasi ga ni videla še nikoli. Pogumna je stopila predenj ter djala, „Devica Ivana sem; Bog me pošilja, da rešim Orleans ter popeljem tebe, o kralj, na kronanje v Rheims (reci: Renjs)“. Vendar ji kralj ni še zaupal precej, ker jo je sumičil, da utegne biti s samim hudobcem v zvezi, kajti vedela je za najbolj skrite skrivnosti njegove. Poslal jo je zato pred zbor samih škofov in učenih cerkvenih mož, ki pa so po ostrem izpraševanju naposled izrekli, da je verna in pobožna katoličanka in da jo je poslal res sam Bog. Kralj je sedaj naročil zanjo železen oklep in čelado, ter ji dal orožja, konj in služabnikov, kakor kakšnemu poveljniku. Meč si je izbrala sama ter dala narediti belo zastavo, na kateri je bila naslikama Mati Božja.

Da dokaže svoj poklic, rekli so ji najpreje preskrbeti hudo oblegani Orleans z živežem. Dali so ji nekoliko tisoč vojakov, ki so se morali, predno so odrinili ž njo, izpovedati in sprejeti sv. obhajilo. Brez velike sile se je premahala ž njimi in živežem v mesto, kjer so jo sprejeli z nepopisnim veseljem. V železni opravi in z belo zastavo v roci je jezdila na belem konji pred svojimi ljudmi ter jih vnemala za boj. Čudovita prikazen in vera v njen božji poklic sta užgala Francozom zopet pogum in samosvestje, sovražnikom pa delala grozo in strah. Trepotali so pred njo ter praznovni slutili, da je v železji opravljena deklica čarovnica, ki se je zapisala hudobcu, zato se ji ne more ustavljati nobena človeška sila. V malo dneh je pregnala Angleže od mesta ter osvobodila Orleans, po katerem se je odslej imenovala **devica orleanska**. Potem je šla po kralja ter ga pripeljala v Rheims, če tudi so imeli sovražniki na tej poti obilo močnih gradov in mest v svoji oblasti. Toda kakor hitro so čuli, da se bliža deklica z belo zastavo, umaknili so se v stran, gradovi in mesta pa so se podajali Ivanini vojski

V Rheimsu je dala kralja po stari šegi maziliti in slovesno kronati. Mej slovesnostjo je stala Ivana v popolni vojaški opravi z deviško zastavo zraven kralja. To je bil najlepši dan njene sreče posebno še zató, ker je bil pri slovesnosti tudi njen oče ter je s svojimi očmi užival slavo svoje hčere.

A vojske s tem še ni bilo konec. Angleži so imeli še mnogo francoske zemlje v svoji oblasti. Ivana ni imela miru, dokler bi jim ne iztrgala vse iz rok. Ko pa je vzela sovražnikom z malim krdelim vojščakov mesto Compiègne (reci: Kompjénj), oklenili so jo ti od vseh strani ter jo 23. majnika leta 1430. ujeli. Kriva je bila tega v prvi vrsti visoka gospoda francoska, kateri se je mrzilo, da je dognala priprosta kmetska deklica več, kakor njeni najimenitnejši poveljniki. Znali so jo kralju tako očrniti, da je pričel dvomiti tudi on o njej ter ji delal zapreke, pri vsem česar se je lotila.

Angleži so ujeto Ivano tožili, da je čarovnica in krivoverka. Nedolžna devica se je hrabro branila in dasi tudi ni znala ne brati ne pisati, zagovarjala se je tako jasno in bistroumno, da so se ji učeni sodniki kar čudili. Stanovitno je trdila, da jo je poslal Bog sam in da jo sv. Katarina in sv. Marjeta še sedaj tolažita in ji dajeta svete. Hudobni sodniki pa so zapisovali njene odkritosrčne besede napačno ter jih tako zvijali, da so naposled iz njih dokazali, da se je bila zapisala hudobcu in z njegovo pomočjo izvrševala taka junaška dela. Obsodili so jo na smrt ter jo 30. majnika leta 1431. sežgali na grmadi.

Zanikrni francoski kralj Karol VII. se ni niti ganil, da bi bil rešil svojo nesrečno rešiteljico. Pozneje ga je vest pač pekla; zato je dal leta 1450. vso pravdo iznova pregledati. Učeni sodniki so odkritosrčno priznali, da je bilo postopanje proti nedolžni deklici od konca do kraja krivično. Temu je nekoliko let zatem pritrdil tudi papež Kalikst III. Ves francoski narod pa se še danes hvaležno spominja priproste kmetske deklice, ki mu je ljubljeni domovino rešila od tuje sile.

XI. Izumi srednjega veka.

Proti koncu srednjega veka so se po Evropi jeli razširjati imenitni izumi, ki so napovedovali nov čas in res v kratkem predrugačili dotedanje življenje do dobra. Najimennitnejši od teh so:

1.) **Kompás.** Kompas je kaj priprosto orodje; mala igla iz magnetnega železa je na sredi tako na iglo nasajena, da se lahko prosto suče na vse strani. Ima pa čudovito lastnost, da kaže vedno proti severu. S kompasom so se seznanili v Evropi še le okoli leta 1200. Poprej so se ravnali mornarji le po solncu in po noči po zvezdah, če pa je bilo oblačno; se niso vedeli kam zasukat. Zato so se vozili le ob obrežji. Odslej pa so se jeli spuščati tudi na široka morja ter odkrivali nove dele sveta.

2.) **Smodnik.** Najpreje so se z njim seznanili španski muhamedanci v 13. stoletji, od njih so ga dobili Holandci, od teh pa Angleži. V 15. stoletji so ga že sploh rabili ter vliвали topove in možnarje, s katerimi so streljali kamnite kroglice. Ne dolgo zatem so jeli delati puške, če tudi kaj neukretne. Železni oklepi vitezov so bili odslej nepotrebni. Z njimi pa so izgubili tudi vitezi svojo dotedanjo veljavo. Vojske so si vladarji sestavljali odslej po večjem iz meščanov in kmetov ter konjenike namestovali s pešci.

3.) **Tiskarstvo.** Ta izum je najimennitnejši od vseh. Knjige so v starem in srednjem veku pomnoževali le s prepisovanjem. S tem poslom so se pečali posebno menihi. Seveda so bile take knjige drage in so si jih mogli omišljevati le bogataši; zato u srednjem veku dostikrat celo velika gospoda ni znala brati in pisati. Še le v 14. stoletji so se menihi domislili, da se dajo črke tudi drugače ponarejati, kakor s peresom. Na to misel so jih napotile v les vrezane sv. podobice, pod ktere so iz početka vrezavali tudi imena svetnikov, male izreke in kratke molitvice. Pozneje so na ta način izrezavali v les cele strani, ter jih odtiskavali na papir. Seveda se je storil s tem tiskarski umetnosti še le prvi pričetek. Tem potem so tiskali pač le male molitvice, ne pa tudi velicij knjig; kajti odtisnjene črke niso bile več za rabo.

A Nemeec Gutenberg je po obilih poskusih izumel črke, ki so se dajale porabljati, dokler se niso obdrgnile ali razčesnile. Izrezljal jih je posamezne ter jih, kakor se mu je ljubilo, sestavljal v besede. S tem še le se je izumila tiskarska umetnost. A bila je še kaj nepopolna. Lesene črke so se rade razpočile in črnilo tudi ni bilo nič kaj vredno. Kar je izumel Ivan Fust, jeden Gutenbergovih tovarišev, kovinsko zmes, iz ktere sta jela črke vlivati; izboljšala sta tudi črnilo. S takimi pripravami se je lotil Fust tiskanja sv. pisma l. 1455., pri katerem je že sicer imoviti mož zelo bogatel. Gutenberg ni imel od svoje neprecenljive iznajdbe nobenega dobička. Ker se je s svojimi poskusi pri Fustu zelo zadolžil, vzel mu je ta vse tiskarske priprave. Gutenberg je živel zatem še mnogo let ter umrl l. 1488. v revščini in nadlogah.

Te izume si pripisujejo razni evropski narodi, a vedno bolj se kaže, da so kompas, smodnik in tiskarstvo prvotno kitajski izumi.

4.) **Papir.** Novi tiskarski umetnosti je hodilo posebno v korist, da so malo poprej izumili, kako se dela papir iz bombaževine in cunj. Najstarejši narod, ki je sploh pisati znal, Egipčani, so pisali na ličje rastline papyrus, ki je pa le v Egiptu rastla. Ko se je pisarska umetnost razširila po svetu tudi drugam, se ni shajalo z egiptovskim papirjem več. Tu so jeli v 3. stoletji pred Kr. v mestu **Pergamum** v Mali Aziji pisati na ovčje in kozje kože. Temu usnjatemu papirju so djali **pergament**. A bil je predrag. V 14. stoletji so izumili papir iz bombaževine in malo pozneje iz platnenih cunj.

III.

Povesti iz zgodovine novega veka.

1. Krištof Kolumb.

Ljudem starega in srednjega veka so bili znani le trije deli sveta: Evropa, Azija in Afrika, a še ti le deloma. Kar se je v 15. stoletji polastila Portugalcev in za njim Špancev želja, odkrivati dotedaj še nepoznane dežele. Tako je leta 1492. našel Kolumb Ameriko, Portugalci pa leta 1498. pot okoli Afrike v prebogato Indijo.

Kolumb ni bil Španec, ampak Italijan, rojen v Genovi, 14 let star je šel mej mornarje ter se pridno učil vsega, kar je bilo takrat mornarjem treba. Pri tem se ga je lotila misel, da se pride tudi z vožnjo proti zapadu v Indijo, ki so jo Portugalci skušali doseči z vožnjo proti vzhodu okoli Afrike. V tej misli so ga potrjevale nenavadne stvari, ki so priplavale zdaj pa zdaj na špansko obrežje, na pr. rastline, sadeži, zrezljan les itd. Nek pot je prineslo morje celo dva mrliča čisto tujega plemena do obrežja. Kolumb je bil prepričan, da prihajajo vse te stvari iz Indije, ki je po njegovih mislih ležala tam ónostran Atlanskega morja nekje.

In to Indijo je sklenil poiskati. Ponudil se je najpreje Portugalcem, ki pa so z rameni zmajevali, češ da je sanjač, in tudi pri Špancih je dolgo zastoj moledoval za ladije in ljudi. Naposled pa ga je španska kraljica **Izabela** vendar-le uslišala ter mu dala tri male ladije in 120 mož, s katerimi je odjadril 3. avgusta l. 1492. proti zapadu.

Vozili so se prav dobro. Mineval pa je teden za tednom, a suhe zemlje le še ni bilo na nobeno stran ugledati. Že so jeli mornarji mrmrati ter Kolumbu žugati, da ga vržejo v morje, če se ne vrne. Kar se pokaže 70. dan vožnje suha zemlja, mal otok, ki ga je Kolumb imenoval Vzveličarju na čast: **San Salvador**. Do solz ginjeni so popadali mornarji na kolena ter peli Bogu v čast zahvalne pesmi. Začudení so

gledali ondotniki, temnorudeči otočani, bele tujce, ki so se jim zdeli prikazni z ónega sveta. Začudena pa sta poslušala Kolumba tudi španski kralj in kraljica, ko jima je vrnivši se v Evropo opisoval novi svet in njegova čuda, dragocenosti in znamenitosti. Obsipala sta ga z velikimi častmi, naredila ga za podkralja novo odkritega sveta ter mu dala priliko, da se je odpeljal zatem še trikrat v Ameriko. A zavoljo njegove velike sreče so ga jeli manj srečni nevoščljivci sovražiti, ga pri kralju črniti ter so res dosegli, da ga je dal kralj na tretjem njegovem poti prijeti in v verigah uklenjenega pripeljati nazaj v Evropo. Sicer je kmalo sprevidel, da je Kolumb nedolžen, a popolnoma mu vendar ni več zaupal in mu ne več nazaj dal odvzetih častij. Kolumb je odjadral še enkrat v Ameriko ter kmalo za tem l. 1506. umrl iz žalosti zavoljo nehvaležnega sveta. Izpolnili so mu zadnjo željo ter mu dali s seboj v grob verige, v katerih so ga pripeljali takrat v Evropo. Kolumb ni vedel, da je našel nov svet, ampak umrl je v misli, da je došel v Indijo. Še le pozneje so jeli novemu svetu rekati **Amerika**, po nekem Italijanu **Amerigu**, ki je Ameriko prvi natančneje opisal.

Odkritje Amerike je Špance in Portugalce le še tem bolj razvnelo za odkrivanje novih dežel. Leta 1498. so odkrili Portugalci **Vzhodno Indijo**, l. 1500. **Brazilijo**, l. 1513. so zagledali Španci prvikrat **Veliki ocean**, l. 1521. je jadral **Magelhaens** (reci: Magaljanc) prvikrat okoli zemlje; ist čas je našel in užugal **Ferdinand Cortez** zlatá bogato Meksiko, l. 1532. pa **Pizarro** še bogatejšo deželo **Peru**.

2. Martin Luther.

Ta čas, ko so prihajale dan za dnem vesti o novih deželah mej svet, se je pripravljajl papež **Leo X.** sezidati v Rimu sv. Petru v čast cerkev, kateri naj bi ne bila nobena druga na svetu kos. Če je bilo treba zidati kje kako cerkev, ali nabrati denarja zoper Turka, so imeli papeži že v prejšnjih časih navado oznanjati odpustke, katerih so bili deležni vsi, ki so v ta ali óni dobri namen darovali kaj denarja. To je storil tudi papež **Leon X.** za cerkev sv. Petra. A dominikanec **Tetzel**, ki je po Nemškem z veliko gorečnostjo oznanjal

odpustke, se pri tem ni natančno držal cerkvenih zapovedij in odpustke kar za denar prodajal, ne da bi se njih kupci tudi izpovedali in vredno prejeli sv. obhajilo. Proti temu se je oglasil leta 1517. avgustinski menih **dr. Martin Luther**, češ, da to ni prav. Razven tega pa se je spotikal tudi ob mnogo sv. resnic katoliške cerkve. Sprva so pobijali njegove nauke samo duhovniki, a kmalo so se jeli zanimati zanje tudi posvetni ljudje. Da bi krivo vero zatrl še o pravem času, poklical je papež Luthra v Rim na zagovor. Toda Luther ni šel tje. Potegnil se je zanj njegov knez in gospod **Friderik Modri** ter papeža prosil, naj pošlje na Nemško kacega učenega kardinala iz Rima, ki bo Luthra prepričal, da uči krivo. Papež mu je to željo izpolnil, toda Luther se ni dal pregovoriti ne iz Rima poslanemu kardinalu, ne drugim učenim duhovnikom. Ko vse ni izdalo nič, poklical ga je tedanji cesar **Karol V.** leta 1521. na državni zbor v Worms, da bi se tu zagovarjal. A tudi tu je ostal trdovraten. Cesar je sicer prepovedal nadaljno razširjevanje krive njegove vere, a bilo je že prepozno. Luthrovih ljudij je bilo od dne do dne več. Da ne bi Luthru sovražniki njegovi kaj žalega storili, dal ga je **Friderik Modri** na skrivnem odvesti na svoj grad **Wartburg**, kjer je Luther preoblečen in nikomur poznan živel dve leti ter pridno prestavljal sv. pismo v nemški jezik. Pri tem pa je seveda vse, kar se ni vjemalo z njegovo krivo vero, zavijal po svoje. Pošiljal je vedno nove krive nauke mej svet, ter spodbijal zlasti one sv. resnice, ki so bile mlačnim kristjanom posebno neprijetne.

Takim potem je pridobil v nekaterih letih zase kneze in velikaše, duhovnike, meščane in kmečko ljudstvo skoraj po vsi severni Nemčiji. Lutherancem je posebno ugajalo, da se cesar ni mogel z verskimi stvarmi pečati, ker je bil več let zapleten v hude vojske s Francozi. Komaj pa je dobil nekoliko duška, sklical je leta 1529. državni zbor v **Speier**, kjer je ostro prepovedal Luthrovo vero dalje razširjati. Toda temu so luteranci ugovarjali ali **protestirali**, zato so se od tega leta dalje imenovali **protestanti**. Cesar bi bil rad s silo posegel vmes, a ko je videl, da so protestanti pripravljeni krivo vero braniti z orožjem v roki, moral je odjenjati.

Vojskine homatije so ga tudi pozneje zadrževale, zatreti krivo vero, ki se je zavoljo tega hitro razširjala.

Lutrov vzgled je opogumil tudi po družih državah krive preroke. V Švici sta oznanjala vsak svojo novo vero **Zwingli** in **Kalvin**, na Škotskem **Knox**, na Angleškem pa celo kralj **Henrik VIII.** sam. Kalvinov nauk se je razširil po Francoškem, kjer pa so ga po sila krvavih vojskah zatrli. Sprejeli so ga razven Holandcev tudi Madjari, ki so še sedaj večinoma Kalvinci.

3. Primož Trubar in Tomaž Kren.

Novo vero je sprejelo tudi mnogo Slovencev. Prvi jim jo je oznanjal **Primož Trubar**, iz Rašice na Dolenjskem doma. Prvo duhovsko službo je opravljal v Celji, potem pak bil župnik na več krajih na Kranjskem. Ker je bil dober pridigar, poklical ga je ljubljanski škof baron Ravbar leta 1531. v stolno cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani. A tu je začel tro-siti krivo vero, kateri je bil udan že poprej. Škof Ravbar mu je seveda odpovedal takoj službo, a mestni očetje so mu dovolili, da je pridigoval v njih cerkvi sv. Elizabete. Meščani in plemenita gospoda so kar vreli k njegovim pridigam. Njegov najboljši pomočnik je bil korar **Pavel Wiener**. Brez zadržka sta oznanjala več let krivo vero po Kranjskem, dokler ni moral Trubar bežati leta 1548. na Würtemberško, Tu je leta 1550. dal v Tübingenu prvi dve slovenski tiskani knjigi na svetlo, pozneje pa razven mnogih drugih verskih knjig tudi velik del sv. pisma. Z denarjem so ga podpirali mnogi kranjski, štajerski in tudi drugi plemenitaži. Ti so tudi dognali, da je smel čez več let priti še dvakrat na Kranjsko, odkoder pa je moral obakrat zopet bežati. Umrli je na Würtemberškem leta 1586.

Nova vera se je bila mej tem razširila po vsem Kranjskem, posebno po Gorenjskem, dalje po Štajarskem in Koroškem. Pritegnili so ji zlasti plemenitaži in meščani, a privadilo se je je tudi kmetsko ljudstvo. Sicer si je nadvojvoda Karol mnogo prizadel, da bi jo iztrebil, a zavoljo turških homatij protestantov ni smel preveč pritiskati. Njegov mladi sin Ferdinand pa se je po očetovi smrti lotil tega posla z vso od-

ločnostjo. Pri tem ga je na Kranjskem posebno podpiral **Tomaz Kren**, ki ga je Ferdinand I. 1597. imenoval za ljubljanskega škofa. Bil je sin protestantovskih starišev, a v neki hudi bolezni je obljubil, da postane duhovnik, če ozdravi. Konec l. 1598 je Ferdinand ukazal, da imajo zapustiti Ljubljano še tisti dan vsi protestantovski pridigarji in učitelji. Nekoliko dni za tem je šel škof Kren v procesiji v cerkev sv. Elizabete, kjer so se zbirali protestanti že 60 let; raztrgal je krivoverske knjige, razbil krstni kamen ter bral zopet sv. mašo. — Koncem leta 1600. so osnovali posebno versko komisijo, ki naj bi zatirala krivo vero po deželi. Ta je sežgala na javnem trgu v Ljubljani več vozov krivoverskih knjig, razdjala luteransko pokopališče ter po vsi deželi pozivljala odpadnike nazaj h katoliški veri. Ker je škof Kren sprevidel, da se je nova vera razširjala tako hitro posebno zató, ker so luteranci pošiljali slovenske knjige mej ljudstvo, poslovenil je berila in evangelije vsega leta ter jih dal na svoje stroške na svetlo.

V zahvalo za njegovo versko gorečnost ga je nadvojvoda Ferdinand imenoval leta 1614. za svojega namestnika v Gradcu. A tudi odslej je Kren odločno zatiral krivo vero. Umril je leta 1630. v Gornjem gradu, kjer je tudi pokopan. O njegovi smrti pač ni bilo v slovenskih deželah nobenega protestanta več.

4. Turške vojske.

Da se je nova vera razširjala tako hitro, so mnogo pripomogle turške vojske.

Turki so se v XIV. stoletji iz Azije prikazali v Evropo, storili leta 1389. na Kosovem polju srbski državi konec ter jeli pritiskati tudi na avstrijske pokrajine. Prvi od vseh Avstrijancev so tega divjega sovražnika zagledali štajarski Slovenci. Leta 1396. je prigrmel do Ptuja ter precej prvi pot odpeljal s seboj nad 16.000 kristjanov v sužnost. Dvanajst let za tem so jih skusili že tudi Kranjci, ki pa so tolovaje odpodili s tako silo, da so imeli za tem celih 40 let mir pred njimi. Zatem so pa zopet prišli l. 1469. Odslej so bili skoro vsako leto v deželi; časih so privreščali dva in trikrat v letu in se prikazali na več krajih ob jednom. Prihajali so kar

nenadoma, najrajši takrat, ko so se jih nadjali naši predniki najmanj, po noči, posebno če jih je bilo malo. Strah in groza sta prešnila kraj, po katerem je udarila ta huda šiba božja. Zagnali so se z vso ljutostjo na nedolžne, brezskrbne, na napad kar nič ne pripravljene in nič oborožene ljudi. Kar jih niso posekali, so jih povezali ter jih odvedli s seboj v sužnost, kjer so jih po obilih mohamedanskih sejméh prodajali, kakor prodajamo mi neumno živino. Ravno zavoljo tega človeškega blaga so prihajali Turki ponajveč v naše dežele, saj zlata, srebra in drugih dragocenosti tod ni bilo dobiti, za sužnike nalovljene po naših krajih pak so se obetale na turških sejméh vedno visoke cene.

Najhujše se je godilo Kranjcem, posebno Dolenjcem to in ónostran Gorjancev. A veliko so trpeli tudi Štajarci, posebno okoli Ptuja in Celja po Dravskem polji in v Savinski dolini. Navlašč na Štajarsko niso prihajali, ampak deželo oplenili in požgali le s potoma, ko so se vračali domov s Kranjskega ali Koroškega, kajti tudi na Koroško so bili prilo-mastili nekaterikrat. Prvikrat so se pridrvili tja l. 1473. z Gorenjskega po Kokerski dolini. Bilo jih je neki 27.000. Mudili so se samo jeden teden v deželi, a velik njen del je bil po njih odhodu videti kakor strneno polje po hudi uri. Kamor se je pogledalo, povsod goreče vasi, posute cerkve in brez števila ubitih ljudij. Koliko pa so jih odvedli seboj v sužnost, tega bi ne bil vedel povedati nihče.

Tako se je godilo vse XV. stoletje, v katerem so prišli Turki v slovenske pokrajine 34krat ter samo s Kranjskega odgnali najmanj 100.000 ljudij. Kako grozno so počenjali, se vidi iz tega, da so samo leta 1471. razdjali na Kranjskem in Štajarskem 64 cerkev in požgali nad 200 vasij in trgov.

Slovincem se je odvalil pač težak kamen od srca, ko se je leta 1503. razlegel veseli glas, da je cesar sklenil s Turki mir. S tem je minula prva in tudi najgrozovitejša doba turških napadov. Za vselej konec jih seveda ni bilo; komaj je preteklo 20 let, pa so bili Turki že zopet v deželi. Vendar ni hodilo odslej več toliko strahu pred njimi in toliko groze za njimi, kakor v prejšnjih časih in sicer iz več vzrokov. Prvič niso prihajali Turki več nenadoma. Koj ko so se po-

kazali kje, zažgali so kristjani grmado na bližnji visoki gori, odkoder se je videlo daleč po deželi. To je bilo za druge znamenje, da so Turki tu. Naenkrat so zaplapolale grmade tudi po vseh drugih nalašč za to odmenjenih gorah. O taki priliki je vse bežalo v tabor. Tabori so bili dobro utrjeni kraji, močni stolpi sredi gozdov ali na gorah. Največkrat so se nahajali okoli cerkvá, ki so jih ljudje ogradili z debelim zidovjem in močnimi stolpi. Tu sem so se zatekali z vsem, kar jim je bilo milega in dragega; zganjali so semkaj tudi živino. V shrambah in kletih taborskih je bilo vedno toliko živeža, da so ljudje lahko prebili nekoliko tednov, če jih je sovražnik oklenil. Starčki, žene in otroci so v cerkvi molili, možje pa so odbijali Turke. K sreči ti niso imeli navade muditi se dolgo časa na enem kraju, celo ne muditi se ne z obleganjem mest in trdnih gradov. Odvihrali so, kakor so privihrali. Če so obleganci v taborih prestali prvi napad, bili so največkrat že tudi rešeni. Vrhu tega so bile ustanovile deželne gosposke štajarske, kranjske in koroške dežele v ojaško granico skozi in skozi ob turški meji, kjer so v trdnjavah močne posadke, po kmetih pa vsak hip za boj pripravljene kmetje v jednomer prežali na Turka.

Leta 1529. se je zapletel cesar Ferdinand I. s turškim sultanom v veliko vojsko, ki je potisnila Turke od naših mej na Ogersko in Hrvaško. Sedaj niso prihajale nad kristjane več male četice po deset in dvajsettisoč Turkov, ampak res kakor listja in trave. Ta vojska je trajala brez velicnih pre-stankov skoraj 200 let. Turki so vzeli cesarju skoro vso Ogersko ter pridrli celo dvakrat pred Dunaj, prvič leta 1529., drugič leta 1683., a obakrat so morali sramotno oditi, ne da bi kaj opravili.

Slovincem je hodilo to v prid. Turki so imeli po Ogerskem toliko opravka, da so morali slovenske dežele puščati v nemar. Seveda so prigrmeli še marsikatero leto, a naši predniki so se bili polagoma boja ž njimi privadili. Nekaterikrat so jih prijeli tako čvrsto, da je malokteri ušel. Še več! Jeli so jih iskati in pobijati celo v njih deželi.

Vodili so jih pri tem junaški možje, mej katerimi so se odlikovali grof **Ivan Kacijanar**, turjaški grof **Herbart**, turnski

grof Jošt, Višnjegorski, Ungnad, baron ~~slavbar~~, posebno slavo pa si je pridobil Andrej Turjaški, ki je leta 1592. pred Siskom uničil velikansko turško vojsko. Po tej pobitki ni bilo Turkov nikoli več v slovenske dežele. Pač pa je vojska med cesarji in turškimi sultani trajala še nad 100 let. Turška sila je bila opešala v doljih vojskah popolnoma. Nekoliko let po drugem ponesrečenem obleganju Dunaja so morali Turki skleniti mir. Sicer se je cesar Karol VI., oče Marije Terezije, zapletel v XVIII. stoletju s Turki še v dve vojski, ki pa sta trajali vsaka le po dve leti ter naših krajev ne dosegali.

Marija Terezija.

Cesar Karol VI. je umrl l. 1740. Zapustil je le dve hčeri. Ž njim je izmrl moški rod Habsburžanov. Iz lastne skušnje je Karol VI. vedel, da se bo za njegove avstrijske dežele vnela huda vojska. Da bi jih obvaroval take nesreče, je izdal novo dedinsko postavo, ki ji pravimo **pragmatična sankcija**. V njej je določil: da se prvič avstrijske dežele ne smejo deliti, drugič da jih podedujejo po prvenstvu moški, ko bi pa teh ne bilo, pa v isti vrsti tudi ženske. Po tej postavi so pripadale starejši hčeri **Mariji Tereziji**. Cesar Karol VI. se je zelo potrudil, da so pritrdile tej postavi evropske oblasti. Stalo ga je mnogo denarja, dežel in vojakov, predno jih je pridobil za to. Pač bi bil stóril bolje, če bi bil poslušal svojega izvrstnega vojskovodjo princa Evgena, ki mu je djal, da je najboljši porok za pragmatično sankcijo polna blagajnica in izvežbana vojska.

Kako prav je trdil, se je pokazalo precej, ko je zatísnil Karol VI. oči. Takoj so se oglasili za avstrijsko dedščino Španci, Francozi in Bavarci. Prvi pa je udaril na mlado še ne 24 let staro Marijo Terezijo pruski kralj Friderik II. Veliki. Od te strani se je nadjala Marija Terezija vojske najmanj. Friderik II. ji vojske celo napovedal ni, ampak kar planil nad Šlezijo ter jo vzel. V kratkem je stala vsa Evropa v orožju proti Mariji Tereziji, ki ni bila kar nič pripravljena za vojsko.

V teh velikih zadregah pa se je pokazala pravo junakinjo. Ko so se pokazovali bavarski konjiki že okoli dunaj-

skega mesta, *supra* se je na Ogersko, se dala kronati za ogersko kraljico ter je zbrala v Požunu ogerske velikaše okoli sebe. Črno opravljena, z ogersko krono sv. Štefana na glavi in z mečem opasana je opisovala svoje zadrege ter opozarjala Ogre njihovih dolžnostij. Ko jih je opomnila še svojih otrok in se je zjokala ter zakrila solzne oči z robcem, je užgalo zbrane velikaše to tako, da so potegnili svoje meče iz nožnic ter iz jednega grla zaklicali: „Kri in življenje damo za svojo kraljico!“ Obljubili so ji 100.000 mož. Tudi od drugod so drli vojaki od vseh strani skupaj in v kratkem času so stale obile navdušene vojske na nogah. Kljub temu, da je zgrabila proti Mariji Tereziji orožje skoro vsa Evropa in ji nakopala na glavo tri dolge vojske, ki so trajale vse skupaj 14 let, izgubila je junaška cesarica vendar le samo Šlezijo in par majhnih posestev na Italijanskem. — Marija Terezija se je bila poročila z lotarinškim vojvodo Francem, zato se imenuje sedanja naša cesarska rodovina **habsburško-lotarinška**.

Marija Terezija je bila visoke in častitljive postave, pa lepega in prikupljivega obraza. Njen oče jo je jako skrbno odgojil. Francosko, špansko, italijansko je govorila popolnoma gladko. Posebno veselje ji je delalo učenje zgodovine. Bila je rada dobre volje ter je rada prepevala in svirala. Tudi proti ljudem nizkega stanu se je vedla ljubeznjivo, zato jo je imelo vse rado. Imela je čudovito dober spomin in s svojim nenavadno bistrim umom je vselej pravo zadela. Za državna opravila si je izbrala najpripravnejše može. Pri vsem, česar se je lotila, je imela veliko sreče: lotila pa se tudi ni nobene količkaj važne stvari, da ne bi bila prosila Boga popreje pomoči. Za čast svoje rodovine je bila ravno tako vneta, kakor za blagor svojih podložnikov. Odpravila je nečloveško natezalnico, podpirala na vso moč obrtnost in trgovino ter dala v ta namen napraviti mnogo cest in prekopov. Tudi ubogim kmetom se je skazala veliko dobrotnico, odpravila je mnogo tlake ter zboljšala njih skoro sužniški stan. Posebno veliko zaslug pa ima slavna cesarica za šole. Prestvarila je ljudske in glavne šole ter ustanovila veliko novih; zato se primerno imenuje „*mati avstrijskih šol*.“

KAZALO.

	Stran
Predgovor	
Uvod	1
I. Povesti iz zgodovine starega veka.	
I. Egipčani	1
II. Assyrci	4
III. Babylonci	5
IV. Perzijani	6
V. Grki	8
1. Vera Grkov	9
2. Argonauti	10
3. Trojanska vojska	11
4. Povesti o Odysseju	13
5. Sparta in Lykurgus	14
6. Athene in Solon	16
7. Perzijanske vojske:	
1. Miltiades	17
2. Themistokles	18
3. Perikles	21
4. Alcibiades in Sokrates	22
VI. Macedonci :	
1. Philippus II.	23
2. Aleksander Veliki	25
VII. Povesti iz rimske zgodovine:	
1. Kako je nastal Rim	28
2. Pričetek republike	29
3. Ljudski tribuni	31
4. Galci v Rimu	32
5. Kralj Pyrrhus	33
6. Punske vojske:	
a) Prva punska vojska	34
b) Hannibal; druga punska vojska (218—201 pr. Kr.)	35
c) Scipio Mlajši. Tretja punska vojska (149—146. l.)	37

	Stran
7. Tiberius in Gaius Gracchus	37
8. Marius in Sulla	38
9. Pompeius in Caesar	39
10. Octavianus Augustus	40
11. Krščanstvo	41
VIII. Preseljevanje narodov	43

II. Povesti iz zgodovine srednjega veka.

I. Germani	44
II. Slovani	45
III. Mahomed	47
IV. Karol Véliki	48
V. Oton I. Véliki	50
VI. Pokristjanjevanje Slovanov	51
VII. Križarske vojske	53
VIII. Življenje v Evropi po križarskih vojskah	54
IX. Rudolf Habsburški	58
X. Devica orleanska	59
XI. Izúmi srednjega veka	63

III. Povesti iz zgodovine novega veka.

1. Krištof Kolumb	65
2. Martin Luther	66
3. Primuž Trubar in Tomaž Kren	68
4. Turške vojske	69
5. Marija Terezija	72

